

T.C.
Çukurova Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

ANNE BABA SALDIRGANLIĞI İLE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN
SALDIRGANLIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

125317

Zeynep BOLAT KARATAŞ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANIZASYON BİRİMİ

125317

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adana / 2002

Çukurova Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

**ANNE BABA SALDIRGANLIĞI İLE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN
SALDIRGANLIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Zeynep BOLAT KARATAŞ

125317

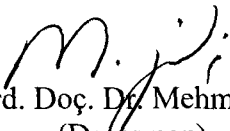
DANIŞMAN: Yard. Doç. Dr. Mehmet BİLGİN

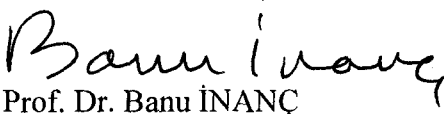
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adana / 2002

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİLGİN
(Danışman)

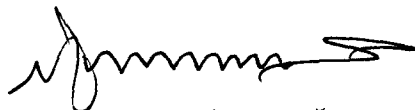

Üye : Prof. Dr. Banu İNANÇ

Üye : Doç. Dr. Yaşare AKTAŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

25.10/2002

Prof. Dr. Mahir FİSUNOĞLU

ÖZET

ANNE BABA SALDIRGANLIĞI İLE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Zeynep BOLAT KARATAŞ

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİLGİN

Ocak 2002, 84 sayfa

Bu araştırmada, lise düzeyinde okula devam eden öğrencilerin anne-baba saldırganlık düzeyi, cinsiyet, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türü açısından saldırganlık düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Uygulamalar Adana Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde bulunan orta öğretim okulları arasından Yüreğir ve Seyhan İlçesinden ikişer olmak üzere toplam dört okuldan iki kardeşli ve anne-babalı 276 öğrenci ve onların anne-babaları üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada öğrencilerin ve anne-babaların saldırganlık puanlarına ilişkin veri toplamak amacıyla Saldırganlık Envanteri kullanılmıştır. Saldırganlık davranışları ile ilgili daha açıklayıcı bilgi alabilmek için Saldırganlık Envanterinden 7 düşük 7 yüksek puan alan toplam 14 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşme yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri için Bilgi Formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizinde çift yönlü varyans analizi, scheffe testi ve t testi kullanılmıştır. Bulgular; anne-baba saldırganlık düzeyleri ile öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Analizler yüksek saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarının orta ve düşük saldırganlık düzeyindeki anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanına göre, orta saldırganlık düzeyindeki anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarının düşük saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarına göre anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türü açısından saldırganlık puanlarında anlamlı farklılıklar bulunamamıştır. Buna karşın sınıf düzeyi ve anne saldırganlık düzeyinin öğrencilerin saldırganlık puanları üzerinde ortak etkisi anlamlı bulunmuştur.

Sonuç olarak anne-babanın saldırganlık düzeyi arttıkça öğrencilerinde saldırganlık düzeyleri artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Şiddet, Öğrenci, Ana-baba

ABSTRACT**RELATIONSHIP OF PARENT'S AGGRESSION AND STUDENT'S AGGRESSION****Zeynep BOLAT KARATAŞ****MA Thesis, Department of Education Sciences****Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİLGİN****January 2002, 84 pages**

In this research, the relation between aggression levels of students and parents, gender, class level and sibling pair were investigated.

The subjects were 276 students having only one sibling and their parents living in Yüreğir and Seyhan Municipals of Adana.

To evaluate aggression levels of students and parents an Aggression Inventory has been used. Among 276 students those who got lowest and highest scores on the inventory were interviewed though Semi Structured Interview Schedule (14 Students). To Investigate demographic variables a questionnaire was also used. Analysis of data was done with analysis of variance, scheffe test and t tests for paired comparison. Results revealed that those students having a more aggressive parents scored significantly higher on aggression inventory as compared to those having moderate or less aggressive parents. There was no difference found as related to students' gender, class level and sibling pairs on their aggression scores. However a significant difference was found between class level, mothers' aggression level and students' aggression scores.

To sum up, parents' aggression level increase students' aggression level tends to increase also.

Keywords: Aggression, Violence, Student, Parents

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, lise düzeyinde okula devam eden öğrencilerin anne-baba saldırganlık düzeyi, cinsiyet, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türü açısından saldırganlık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın planlanmasında ve gerçekleştirilmesinde birçok kişinin katkısı olmuştur. Öncelikle çalışma süresince yardım ve desteğini esirgemeyen, çalışmaları ve eleştirileri ile her zaman daha iyinin yapılacağını öğreten danışmanım Yrd.Doç.Dr. Mehmet BİLGİN'e, dürüst bilim adamı kişiliğı ile bana bilimsel araştırma yollarını öğreten, tezimin son haline gelmesinde yardımlarını esirgemeyen Eğitim Bilimleri Başkanı Prof.Dr. Banu İNANÇ'a, çeşitli kaynaklara ulaşmamı sağlayan saygı değer hocam Doç.Dr. Sonay GÜÇRAY'a, tezimin istatistiksel işlemlerinde yardımlarını esirgemeyen Yrd.Doç.Dr. Sabahattin ÇAM' a, araştırmamın niteliksel boyutunda bana yol gösteren ve destekleyen saygıdeğer hocam Yrd.Doç.Dr. Meral ATICI'ya, araştırmamın başından sonuna kadar beni hep destekleyen ve zor anlarımda fikirleri ile bana yol gösteren sevgili arkadaşım Uzm. Fatma UZAMAZ'a, Eğitim Bilimleri Bölümünde görev yapan bütün hocalarım ve arkadaşlarıma, bana hep güler yüze yaklaşan, araştırmamı gerçekleştirdiğim okullardaki Psikolojik Danışman arkadaşlarım Gülümser GAZİOĞLU, Havva AYTEK, Filiz ÇOPUR, Oya KÜÇÜKGÖDE ve Özay İLKE'ye, araştırmamın en zor anında araştırmada kullandığım envanterin sahibine ulaşmamı sağlayan gazeteci-yazar arkadaşım, dostum Hazım KILIÇ'a, uygulamalarımda envanterleri vermemde bana yardımcı olan sevgili arkadaşım Mehmet BARMAN'a, çevirilerimde bana yardımcı olan saygıdeğer öğretmen arkadaşım Binnur TÜMEN'e, bu araştırmayı destekleyen Ç.Ü. Araştırma Fonu Saymanlığı'na (SOSBE 2001-YL 8), Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına ve araştırmaya katılan bütün öğrenci ve anne-babalarına teşekkür ederim.

Yüksek Lisans dönemimin her aşamasında bana sabır ve anlayış gösteren, fikirleri ve eleştirileri ile farklı bakış açıları da olduğunu görmemi sağlayan en büyük destekçim, sevgili eşime, bana büyüme ve gelişme olanağı sağlayan kızım Eylül'e, her zaman yanımda olan ve zor anlarımda beni hep destekleyen annem ve kardeşlerime teşekkürü bir borç bilirim. Siz olmasaydınız yaşamım ve tezim şu anki seviyesinde olamazdı.

Zeynep BOLAT KARATAŞ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Jüri Üyelerinin Onay Sayfası.....	i
Özet.....	ii
Abstract.....	iv
Önsöz.....	v
İçindekiler.....	vi
Tablolar.....	ix
Ekler Listesi.....	xi
BÖLÜM I: GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	10
1.2. Araştırmanın Amacı.....	11
1.3. Alt Amaçlar.....	12
1.4. Araştırmanın Önem ve Gereçesi.....	13
1.5. Varsayımlar.....	17
1.6. Sınırlılıklar.....	17
1.7. Tanımlar.....	18
BÖLÜM II: KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR...	19
2.1. Kuramsal Açıklamalar.....	19
2.2. İlgili Araştırmalar.....	25
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	32
3.1. Araştırma Modeli.....	32
3.2. Evren ve Örneklem.....	32
3.3. Veri Toplama Araçları.....	34

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	34
3.3.2. Saldırganlık Envanteri.....	34
3.3.2.1. Saldırganlık Envanteri Güvenirlik Çalışması.....	35
3.3.2.2. Saldırganlık Envanteri Geçerlik Çalışması.....	35
3.3.3. Saldırganlık Envanterinin Araştırma Kapsamında Yapılan Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları.....	36
3.3.3.1. Güvenirlik Çalışmaları.....	36
3.3.3.2. Geçerlik Çalışmaları.....	36
3.3.4. Görüşme Formu.....	37
3.4. Verilerin Toplanması.....	37
3.5. Verilerin İstatistiksel Analizi.....	38
BÖLÜM IV: ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN BULGULAR.....	39
4.1. Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Cinsiyetleri Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	39
4.2. Öğrencilerin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Cinsiyetleri Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	41
4.3. Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Sınıf Düzeyi Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	43
4.4. Öğrencilerin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Sınıf Düzeyi Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	45
4.5. Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Kardeş Çifti Türü Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	47
4.6. Öğrencilerin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Kardeş Çifti Türü Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	49
4.7. Saldırganlık Puanı Düşük ve Yüksek Olan Öğrencilerin Ana Temalar Çerçevesinde Anne Babalarının Saldırganlıkları İle Kendi Saldırganlıkları Arasındaki İlişki Konusundaki Görüşleri.....	51
BÖLÜM V: TARTIŞMA VE YORUM.....	56

BÖLÜM VI: SONUÇ VE ÖNERİLER	63
6.1. Sonuç	63
6.2. Öneriler	64
6.2.1. Uygulamalara İlişkin Öneriler	64
6.2.2. Gelecekteki Araştırmalara İlişkin Öneriler	66
KAYNAKLAR	68
EKLER	78
ÖZGEÇMİŞ	84

TABLOLAR

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1	Atılğan Olmayan, Saldırğan ve Atılğan Davranışların Özellikleri.....	2
Tablo 2	Örnekleme Giren Okullar ve Cinsiyetlerine Göre Öğrenci Sayıları.....	33
Tablo 3	Öğrencilerin Anne Saldırğanlık Düzeyi ve Cinsiyetlerine Göre Saldırğanlık Envanteri Puanlarının n, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	39
Tablo 4	Öğrencilerin Anne Saldırğanlık Düzeyi ve Cinsiyetleri Açısından Saldırğanlık Envanteri Puanlarının Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	40
Tablo 5	Öğrencilerin Baba Saldırğanlık Düzeyi ve Cinsiyetlerine Göre Saldırğanlık Envanteri Puanlarının n, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	41
Tablo 6	Öğrencilerin Baba Saldırğanlık Düzeyi ve Cinsiyetleri Açısından Saldırğanlık Envanteri Puanlarının Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	42
Tablo 7	Öğrencilerin Anne Saldırğanlık Düzeyi ve Sınıf Düzeylerine Göre Saldırğanlık Envanteri Puanlarının n, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	43
Tablo 8	Öğrencilerin Anne Saldırğanlık Düzeyi ve Sınıf Düzeyi Açısından Saldırğanlık Envanteri Puanlarının Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	44
Tablo 9	Öğrencilerin Baba Saldırğanlık Düzeyi ve Sınıf Düzeylerine Göre Saldırğanlık Envanteri Puanlarının n, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	45
Tablo 10	Öğrencilerin Baba Saldırğanlık Düzeyi ve Sınıf Düzeyi Açısından Saldırğanlık Envanteri Puanlarının Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	46
Tablo 11	Öğrencilerin Anne Saldırğanlık Düzeyi ve Kardeş Çifti Türüne Göre Saldırğanlık Envanteri Puanlarının n, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	47

Tablo 12	Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Kardeş Çifti Türü Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	48
Tablo 13	Öğrencilerin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Kardeş Çifti Türüne Göre Saldırganlık Envanteri Puanlarının n, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	49
Tablo 14	Öğrencilerin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Kardeş Çifti Türü Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....	50
Tablo 15	Saldırganlık Puanı Düşük ve Yüksek Olan Öğrencilerin Ana Temalar Çerçevesinde Anne Babalarının Saldırganlıkları İle Kendi Saldırganlıkları Arasındaki İlişki Konusundaki Görüşleri.....	51

EKLER LİSTESİ

EK-1 Kişisel Bilgi Formu.....	78
EK-2 Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları.....	80
EK-3 Saldırganlık Envanteri.....	81

BÖLÜM I

GİRİŞ

Gençlik, çocuklukla erişkinlik arasında yer alan, gelişme, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlık dönemidir. Bu dönemde ergen çoğunlukla ana-babası ile çatışmaya girer ve kendisinin de ayrı bir kişiliğinin olduğunu ispata çalışır. Artık ailesini beğenmez, onların kendisini anlamadıklarını düşünür, istekleri gerçekleşmeyince saldırgan tavırlar sergilemeye başlar. Bu tavırlara aile önce tepki vermezken sonraları ergene kırııcı, yıpratıcı sözler söyleyebilir ve davranışta bulunabilir (Yörükoğlu, 1993).

Bütün kalıtsal eğilimler bir yana, sorun yaratan çocuklar yetişkinlik dönemlerinde aile hayatını bir saldırganlık okuluna çevirirler. Bu sorunlu kişiler, çocukluklarında ebeveynlerinin keyfi ve insafsız bir şiddetle uyguladıkları terbiyeyi, kendileri anne-baba olduklarında aynen tekrarlarlar. Çocukluklarında annelerin mi, yoksa babaların mı aşırı saldırgan olarak tanımlandığı çok önemli değildir. Küçükken öfkeli olan kızlar anne olduklarında, öfkeli erkekler baba olduklarında, aynı şekilde keyfi ve sert davranırlar. Aynı zamanda bu anne-babaların sunduğu saldırganlık modeli, çocukları tarafından önce okula ve oyun alanına sonra da yaşamın diğer boyutlarına taşınır. Bu tür anne-babalar mutlaka kötü ruhlu ya da çocuklarının iyiliğini istemeyen insanlar değildir; sadece kendi anne-babalarının örnek olduğu ebeveynlik tarzını yinelerler(Goleman, 1998).

Saldırganlık, canlıların temel içgüdülerinden, dürtülerinden biridir. Belirli ölçüler içinde saldırganlık, yaşamı sürdürmek için gerekli olan davranışların kaynağı ve itici gücüdür. Şiddet sözcüğü aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı nitelendirir. İnsanda saldırgan davranışlar kalıplaşmış olup, kızgınlık, öfke durumunu dışa yansıtan yüz mimliğinden ya da bir sözcükten, doğayı, canlıyı yakan, yıkan, yok eden şiddet eylemlerini içine alan geniş bir alanı kapsar (Köknel,1996). Kaba kuvvet ve saldırganlık temelde çaresizlik ve güçsüzlüğü simgelediği gibi, kişi aslında çaresizliği ve zayıflığı ile yüzleşerek kaba güç sayesinde istediğini elde etmeye çalışır (Navaro, 1999).

Gerek saldırgan, gerekse çekingen olmanın doğurduğu bir takım olumsuz sonuçlar vardır. Saldırgan olan birey belki o an için gereksinimlerini karşılar, ancak

çevrede istenmeyen bir kişi durumuna da düşebilir. Çekingen olan bireyler gereksinimlerini tam olarak karşılayamamakta ve bunun sonucu olarak bu kişilerde bir takım psikolojik, sosyal ve fizyolojik doyumsuzluklar ortaya çıkabilmektedir (Voltan, 1980). Saldırganlık ve çekingenliğin yanısıra kişilerarası davranış ve tutum örüntülerinden biri olan atılganlık, başkalarını küçük görmeden, haklarını yadsımadan kişinin kendi haklarını koruyabilme yolu olarak geliştirilen bir kişilerarası ilişkiler biçimi olarak ifade edilir (Alberti ve Emmons, 1998). Toplumda aileler genellikle saldırganlıkla atılganlığı birbirine karıştırmakta ve saldırgan tavırları atılganlıkla eş değer tutmaktadır. Aşağıdaki tabloda atılgan olmayan, saldırgan ve atılgan davranışların özellikleri verilmiştir.

Tablo 1

Atılgan Olmayan, Saldırgan ve Atılgan Davranışların Özellikleri
(Alberti ve Emmons, 1998, s. 41)

ATILGAN OLMAYAN DAVRANIŞ	SALDIRGAN DAVRANIŞ	ATILGAN DAVRANIŞ
Kendini inkar eder	Başkalarını inkar ederek kendini düşünür.	Kendini düşünür.
Tutuk, kırılmış, endişeli	Kendini ifade eder.	Kendini ifade eder, kendini iyi hisseder.
Başkalarının onun adına seçim yapmasına izin verir.	Başkaları için seçim yapar.	Kendisi için seçim yapar.
Arzu ettiği hedefe ulaşamaz	Arzu ettiği hedefe başkalarını kırarak ulaşır	Arzu ettiği hedefe ulaşabilir

Tablo 1 incelendiğinde atılgan olmayan kişilerin genellikle kendi haklarını inkar edip bu hakları başkalarının kullanmasına izin verdikleri görülmektedir. Bu kişiler kendilerini sık-sık kırılmış ve endişeli hisseder, nadiren hedeflerine ulaşırlar. Saldırgan davranan kişiler çoğunlukla hedeflerine başkalarını kırarak ve hiçe sayarak ulaşırlar, atılgan kişi ise, kendini ifade edip kendisi için seçim yapan, arzu ettiği hedefe kolayca ulaşan kişidir (Alberti ve Emmons, 1998).

“Şiddet” ve “saldırganlık” terimleri sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da şiddet, fiziksel yönleri ağır basan ve zarar verme oranı yüksek olan bir saldırganlık boyutudur (Korkut, 1995). Öfke öfkeyi besler, şiddete dönüşür ve bu da saldırgan tepki vermeyi kolaylaştırır. Zillmann’a göre, öfkelenen kişi bilişsel düzeyden yoksun kalarak en ilkel tepkilere başvurur (Goleman, 1998). Şiddet, daha gündelik olarak davranışın kendisini tanımlamak için kullanılmasına rağmen, zaman-zaman bir duygusal hali anmak için de kullanılır. Şiddet, kültürden kültüre ahlaksal boyutlarda değişebilir. Örneğin; boğa güreşlerinde boğanın öldürülmesini İspanyollar sevinç nidasıyla karşılarken, farklı kültürdeki bireyler bunu cinayet olarak algılayabilir ya da boks maçı şiddet içeriyor gibi görünse de düzeni ve kuralları bozacak bir şey yapılmadığı sürece şiddet olarak algılanmaz (Riches, 1989).

Saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri, öfke, kaygı, korku gibi duygu durumlarının sonucudur. Öte yandan saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri söz konusu duygu durumlarına yol açar. Bu duygular, insanın ruhsal yaşantısında gerileme yapar, çocukluk çağının ya da ilk ve ilkel insanın düşünce sistemi, yapısı ortaya çıkar. Bu düşünce sisteminin etkisi altında insan kendisinin iyi, güzel, doğru düşündüğüne, haklı olduğuna, başkalarının da hatalı, olumsuz, çirkin düşündüğüne ve hatalı olduğuna inanır. Kendisi gibi düşünmeyenlere hoşgörü göstermez ve onlarla bir arada olmaya dayanamaz. Diğerlerinin düşüncelerini şeytani olarak değerlendirir ve şeytani güçleri yok etmenin gerekli olduğuna inanır (Köknel, 1996).

Uyumu sağlayan saldırganlık ve şiddet, bireyin ve toplumun yaşamını sürdürmesi, kollaması, koruması amacıyla belirli ölçüler içinde gösterilmesi gereken davranışlardır. Zarar veren saldırganlık ve şiddet, doğaya, insanlara bilerek, isteyerek kötülük yapan, yıkıcı, yok edici saldırgan davranışları ve şiddet eylemlerini kapsar. Genel olarak bu tip saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri insana özgü olup, içgüdüden, dürtüden kaynaklanarak uyum sağlayan, kollayan, koruyan davranış kalıpları dışında öğrenilerek kazanılır (Köknel, 1996). Fromm (1993) da saldırganlığı, savunucu ve yıkıcı saldırganlık olarak ikiye ayırmıştır. Savunucu saldırganlığın insanda ve hayvanda ortak olduğunu, yaşamsal çıkar tehdit altındayken ortaya çıktığını ve kalımsal olarak programlanmış bir saldırma tepisi olduğunu belirtmiştir. Bu savunucu yumuşak saldırganlık tehdit ortadan kalktığında etkisini kaybeder. Yıkıcı saldırganlık ise, zalimlik ve yıkıcılığı kapsar, insan türüne özgü, kalımsal olarak programlanmamış,

biyolojik olarak uyarlanamayan, hiçbir amacı olmayan ve doyurulması yoğun susamışlıkla olası olan bir saldırganlık çeşidi olarak vurgulanmaktadır.

Freedmen, Sears ve Carlsmith (1989), saldırganlığı özgeci (prosocial), düşmanca (antisocial) saldırganlık ve izin verilmiş saldırganlık olarak üçe ayırmış, özgeci saldırganlığı grubun moral standartları açısından kabul edilebilir amaçlar çerçevesinde toplumsal olarak onaylanan saldırganlık olarak tanımlarken, düşmanca saldırganlığı toplumsal olarak onaylanmayan, kışkırtılmamış ya da tahrik edilmemiş suç eylemleri olarak tanımlamıştır. İzin verilmiş saldırganlık ise, toplumsal kuralların gerekli kılmadığı, fakat toplumsal kurallar çerçevesi dışına taşmayan, kabul edilmiş ahlaksal standartlara ters düşmeyen saldırgan eylemleri içine alır. Örneğin; tecavüze maruz kalan kadının gösterdiği saldırganlık ya da antrenörün asi davranan futbolcuyu disipline etmesi gibi. Saldırganlık duygularının kaynakları; içgüdü, rahatsız edilme, engellenme (zorlanma), heyecansal uyarılma olarak belirtilmektedir. Saldırgan davranışı kontrol eden etmenler ise, öğrenme, pekiştirme, taklit, saldırganlık özendiricileri olarak sıralanmaktadır.

Saldırganlık, fiziksel, sözel saldırganlık, aktif, pasif saldırganlık, dolaysız, dolaylı saldırganlık olarak da ayrılabilir. Bu saldırganlık türlerine örnek vermek gerekirse: Fiziksel aktif dolaysız saldırganlık, birisini yumruklama; sözel aktif dolaysız saldırganlık, hakaret etme, onur kırma; fiziksel aktif dolaylı saldırganlık, şakalar; sözel aktif dolaylı saldırganlık, hoş olmayan dedikodular yapma; fiziksel pasif dolaysız saldırganlık, bir şeye engel olma; sözel pasif dolaysız saldırganlık konuşulanları reddetme; fiziksel pasif dolaylı saldırganlık, bir iş için gerekli olan şeyleri reddetme; sözel pasif dolaylı saldırganlık ise yazarak ya da konuşarak sürekli reddetme durumlarını içerir (Buss, 1978).

Fromm (1993, s. 39), Lorenz'in kırk bin yıl boyunca örgütlü bir savaşın sürdürüldüğü yolundaki varsayımının savaşın insanın doğal durumu olduğunu belirtmesinin mantığını: "İnsan saldırgan' dır, çünkü önceden de saldırgan' dı ve insan saldırgan' dı, çünkü bugün de saldırgan' dır". Görüşü ile açıklamıştır. Arendt (1997), iktidar, güç, otorite ve şiddeti insanın insan üzerindeki egemenliğini sağlayan araçlar olarak tanımlamış, bunları eş anlamlı kullanarak, doğal kuvveti çoğaltmak amacı ile tasarlandığını vurgulamıştır.

Genellikle saldırgan tavır ve tutumlar bireyin kendisine zarar verdiği gibi diğerlerine de zarar verici ve incitici nitelikte olabilir. Stein (1997)'e göre de, çocukların saldırgan tavırları ve davranışları çoğunlukla can sıkıcı, yıpratıcı, bazen de sinir bozucu olur. Bu tür davranışlar, çevredeki insanlara korku yaratırlar. Çocuk odasında olan dövüşmeler, okul bahçesindeki kaba güç gösterileri; medyanın her gün haberlerini verdiği ürkütücü vahşetin ve çocukların şiddete tanık olmalarının bir sonucu olabilir.

Ev içinde anne-babanın ya da diğer üyelerin saldırganlığı, dayak ve kavgalar, okuldaki baskı ve dayak, savaşlar, insanların insanları sömürmesi, zayıf ve güçsüzlerin ezilmesi, insan onurunu hiçe sayan haber programları, cinsel ve fizik örselenmelerin adeta toplumdaki sapkın bir doyum gereksinimini karşılar biçimde sergilenmesi çocukların bunlardan nasıl etkilendiği sorusunu sormayı gerekli kılmaktadır. Araştırmalar, tanık oldukları ya da izledikleri şiddetin, çocukları çeşitli yönde etkilediğini belirtmektedirler. Gökler (1993), süreli yinelenen şiddet eylemleri ve olayların, çocuğun şiddeti sorun çözmede etkin bir araç, bir yöntem, bir ilişki biçimi olarak görmesine yol açacağını, şiddetin, çocukları tehlikeli durumlarda uyarma amaçlı kullanılırken, örseleyici yönünün hesaba katılması gerektiğini, şiddet eylemlerini izlemenin, çocukta, ruhsal gerginliği arttırabildiği gibi öfke eğilimli olanlarda dürtüsel ya da duygusal kontrolü zayıflatabileceğini, her ne kadar şiddete verilen ilk tepki korku olsa da, bir süre sonra bu uyarılara verilen tepkilerde yetersizlik ortaya çıkacağını, şiddetin, bir katarsis aracı olarak işlev görebildiği gibi çocukların aynen gördükleri şiddeti uygulayabileceklerini belirtmiştir.

1993 yılında ABD'de iki milyon dokuz yüz bin çocuk istismarı vakası rapor edilmiş ve araştırmacılar şiddet travmalarının psikolojik problemlere sebep olduğunu, öğrenme problemlerini açığa çıkardığını, okulda olumsuz davranışlar sergilenmesine yol açtığını ortaya koymuştur (Garbarino, 1994). Amerika Birleşik Devletlerinde her beş çocuktan birinin fiziksel, duygusal ya da cinsel olarak istismara uğradığı tahmin edilmektedir. Bunlar arasında istismarın büyük bir bölümünün anne-babaların çocuklarına disiplin uygulama anlayışlarından kaynaklandığı belirtilirken, istismara uğrayan her çocuğun geleceğe olumsuz bir şeyler taşıdığı ve toplumun bundan etkilenmesinin kaçınılmaz olduğu ortaya konulmuştur (Pelzer, 2001). Almanya'da olumsuz tutumlara maruz kalan çocukların %25'inin ciddi davranış bozukluğu gösterdikleri, ebeveynleri tarafından öldürülen çocukların sayısının cinsel suçla

öldürülenlerden daha fazla olduğu, çocuklara yönelik tacizlerin de en yaygın suçlardan birisi olduğu belirtilmiştir. Aile içinde olumsuz tutumlara maruz kalan çocukların depresyona girebildiği, bu duruma tepki göstermek için, mutluluğu değişik yollarda aradıkları en önemlisi intihara teşebbüs etmeyi bile düşünebildikleri ortaya çıkarılmıştır (Peseschkian, 1999).

Stein (1997), saldırgan tutumun oluşmasında etkili olan tipik öğrenme koşullarını; engellenme, gösterme- taklit etme, televizyon, sonuçlardan öğrenme, güdülenme, ceza, korku olarak sıralamıştır. Engellenme Latince olan frusta; boşuna, faydasız anlamına gelmektedir. Günümüzde ise amaçlı olarak gerçekleştirilmek istenen bir aktivitenin engellenmesi ve bunun sonucunda kişide oluşan hayal kırıklığı ve öfke halidir. Örneğin; çocuğun sevdiği bir televizyon programını seyretmesi ya da arkadaşları ile oynaması yasaklanırsa tepkisi kızmak, bağırıp, çağırmak olabilir. Belki de ağlayarak bir köşeye çekilip siner. Fakat çocuk birden yeni bir hevesle oyuna da başlayabilir. Stein, Dollard (1997), araştırmaları sonucunda 'her engellenme saldırganlığa yol açar.' yargısına vardıklarını belirtmiştir. Sonraki araştırmalar ise engellenmenin her zaman prensip olarak saldırganlığa yol açmadığını göstermiştir (Akt. Stein, 1997).

Yüzyılın başından itibaren araştırmacılar başarı ve ödülden pekiştirici öğrenme, dürtüsel öğrenme ya da edimsel koşullanma olarak bilinen öğrenme süreçlerinin çeşitli koşullarını belirtmeye çalışmışlardır. Saldırganlık tutumunun edimsel koşullanmadan etkilendiği de ortaya çıkmıştır. Bir çocuğun koruması olan bir kız çocuğuna ikinci kez saldırmayıp, koruması olmayan ve kendini koruyamayan kız çocuğuna tekrar saldırmaması gibi...Güdülenme de en az sonuçlardan öğrenme kadar saldırganlığın oluşmasında önemli role sahiptir. Kazanç isteği ya da hedefi gerçekleştirmek için kişi her yola başvurabilir. Çocuklarda bir oyuncak için kavga ettikten sonra galip gelenin oyuncağı ilgisizce bir kenara atması bu duruma bir örnektir. Çocuklar kavga ettiklerinde ya da çıkarları için birilerine vurduklarında anne-babaları tarafından cezalandırılırlar ya da korkutulurlar. Anne babaların büyük kısmı, tehdit, sert sözler, yasaklar ya da dayak ile çocuklarının saldırganlıklarını yok etmeye çalışmaktadırlar. Bu tür yaptırımlar çocuklarda hayal kırıklığı ve öfke durumu yaratır. Çocuk daha uysal olacağı yerde daha çok hırçınlaşır. Çocuklar saldırgan içerikli cezaları taklide yönelebilirler. Ceza saldırganlığın bastırılmasına yol açar fakat, uysallaştırmaz. Çocuk sadece otorite olarak

algıladığı kişilerin yanında uysal, dışarıda diğer çocuklarla birlikteyken korkulan tehlikeli bir kişidir. Bundan farklı olarak çocuk dışarıda ve içeride uysal tavırlar sergileyebilir. Çekingen, utangaç, bazen de depresif olur. Depresyonları da içe dönük saldırganlık olarak algılanabilir. Çocuk korkuyu hissettiğinde ise, saldırganca davranacağı zaman yetişkin müdahalesi ya da içinden gelen adil olmadığı düşüncesi ile davranışından vazgeçebilir. Fakat korku yalnızca saldırganlık freni olarak değil saldırganlık motoru olarak da etki edebilir. Kişi ne kadar korkarsa korksun intikam alma arzusu ile dolabilir (Stein, 1997).

Fiziksel, cinsel, duygusal istismar ve ihmal, toplumları tehdit eden ciddi problemlerin başında gelmektedir. Genellikle çocuklar bu gibi durumlarla karşılaşınca yetişkin birisinin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Bu kişi ya çocuğun ailesinden birisi ya da uzman kişiler olabilir (Romeo, 2000).

Aile, yetişkin ve çocukların etkileşimde buldukları, birbirlerini etkiledikleri bir birimdir. Bireyin rahatsızlığı, aslında içinde yaşadığı rahatsız bir ailenin ve kötü işleyen bir aile etkileşiminin belirtisidir (Onur, 1995). Aile tutum ve davranışları da çocuk üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Örneğin; otoriter tutum ve davranış sergileyen, cezalandırıcı, katı prensipleri olan ailelerin çocukları insanlardan uzak, düşmanca ve içine kapanık tutum ve davranışlar sergileyebilirler (Feldman, 1997).

Yavuzer (1991), aşırı baskıcı ve otoriter tutum ile dengesiz ve tutarsız ana-baba tutumları ile yetiştirilen çocuklarda saldırgan davranışlara daha fazla rastlanıldığını belirtmiştir. Öztürk (1990)'ün üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada ana-babalarını demokratik olarak algılayanların kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerinin diğerlerine göre daha düşük olduğu bulunmuştur (Akt. Yavuzer, 1991).

Henning, Leitenberg, Coffey, Bennet ve Jankowski (1997); Silvern, Karly, Waelde, Hodges ve Starek (1995), aile şiddetine maruz kalmanın davranışsal etkilerini saldırganlık ve diğerlerine karşı suç işleme olarak ortaya koyarken psikolojik etkilerini ise, anksiyete, depresyon ve benlik saygısının azalması olarak belirtmişlerdir.

Doğuştan olma kimi ruhsal bozukluklar dışında bir çocuğun ruh sağlığını ya da sağlıksızlığını belirleyen etkenler aile içinde aranabilir. Ana-babanın kendi sorunları

çocuklara derece-derece yansır. Çekişmelerin, küskünlüklerin, kavga ve dayağın sürekli olduğu bir ortamda çocuklar kalıcı bunalımlara düşebilirler. Sürekli geçimsizlik ve sürtüşme içinde yaşayan ana-baba, kendi sorunlarını çocuklarına aktarmadan duramaz. Ya çocuklara gereksiz yere hırçın davranarak ya da onları kendi yanlarına çekmek için ödün vererek onları bocalatırlar. Sürekli tutarsızca davranış ve tutumlara maruz kalan çocuklar şaşırır; korkular, kuruntular, ilgiyi üstüne çekecek sorunlar yaratırlar. Dayak, korkutma ve sindirme yöntemleri ile uslandırılmaya çalışılan çocuk ya korkup siner ya da başkaldırır (Yörükoğlu, 1992). Özellikle karı-koca anlaşmazlıkları, geçimsizlikleri ve kavgaları çocuklar üzerinde çok derin ve silinmesi güç izler bırakabilir. Çocuğun çok değer verdiği, sevgi ile bağlı olduğu ana-babasının yaptığı kavgalar çocukta bir şaşkınlık, ruhsal bir güvensizlik ve kişiliği ile ilgili çok tehlikeli iç çatışmaların doğmasına neden olabilir. Çocuklar hırçın, sinirli, gergin, çekingen, ürkek ve korkak olabilir. Yapılan incelemelerin gösterdiğine göre bu gibi ailelerin çocuklarında tırnak yeme, parmak emme, altını ıslatma, geçimsizlik, kıskançlık gibi davranış bozuklukları sık sık ortaya çıkmaktadır (Çaplı, 1993).

Sürekli geçimsizlik içerisinde olan ailelerde çocuklar genellikle ana-babanın arasında kalırlar, ya dayak yerler ya da bir tarafta olmak zorunda kalırlar. Çocukları arasında ayırım yapan ve sürekli onları kardeşleri ile ya da başka akranları ile kıyaslayan anne-baba çocuklarının içe kapanıklılığını, içe veya dışa dönük saldırganlığını körüklemiş olur. Ayırım yapılan çocuk ya kardeşine saldıracak ya da arkadaşları ile sürtüşmeye girecektir (Corman, 1996).

Özdemir (1989), kültürümüzde ailenin çocuk için en güvenilir, sevgi dolu bir kurum olduğuna inanıldığını, oysa pek çok anne-babanın terbiye ediyorum diyerek bilinçli ya da bilinçsiz olarak çocuklarına eziyet edip, acı çektirmekte olduğunu ve çocuğun fiziksel, ruhsal, zihinsel ve toplumsal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyerek sağlıksız bireyler yetiştirilmesine neden olabildiklerini belirtmiştir.

Çocukların ve ailelerin televizyon seyretme alışkanlıkları ve seyrettikleri program da anne-babanın ya da çocuğun saldırganlığını artırıcı faktörlerden birisi olabilir. Bandura ve arkadaşları (1963) tarafından sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde yapılan çok sayıdaki araştırmalarda çocuk ve yetişkinlerin televizyondaki modellerden duygusal ve saldırgan davranışlar kazandıkları ortaya çıkarılmıştır (Akt. Biaggio, 1981).

Bandura, Singer ve Singer yaptıkları araştırmalarda çocukların izledikleri şiddetin anaokulu döneminde ve sonraki dönemlerde saldırgan tutum ve davranışlara yol açtığını ortaya çıkarmışlardır (Akt. Banyard ve Hayes, 1994). Yine Bandura, Belçika’ da şiddet içeren film izleyen ve izlemeyen iki grup çocuk üzerinde yaptığı araştırmasında, şiddet içerikli filmi izleyenlerin izlemeyenlere oranla daha saldırgan davrandıklarını gözlemiştir (Akt. Schultz, 1990). Bronfenbrenner (1973)’e göre, televizyonun en önemli etkisi sebep olacağı değil engelleyici olaylardır. “Televizyonun düğmesine bastınız mı, her şey taş kesilir; ifadesini kaybederek ekrandaki görüntü üzerine takılı kalır; ve insanlar arasında geçen her şey, konuşmalar, oyunlar, duygusal sahneler, yani insanın kişiliğini ve yeteneklerini geliştiren her şey- öylece donup kalır. Kısacası, televizyonu amak, insanı insan yapan olaylara sırt çevirmekle aynı anlamı taşır” (Akt. Rogge, 1989, s. 121).

Biyolojik değişkenler de saldırganlığın oluşmasında önemli etkenler olarak belirtilmiştir. Kimyasal değişkenler ve şiddet arasındaki ilişki incelendiğinde ise, Pittsburg niversitesi araştırmacılarına göre, çevresel faktörler; stres, aile uyumu, başkalarının stilleri, kültürel faktörler ve genetik faktörler gelişimsel sonucu ortaklaşa etkilemektedir. Yaptıkları araştırmalarda aile ve çocuk arasındaki uyumu seratonin düzeyine bağlamışlar, saldırgan, düşmanca hareket eden, toplum karşıtı olan kişilerde seratoninin işleyiş sisteminde problemler olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte kimyasal bozuklukları olmadığı halde saldırgan olanlarında var olduğunu, bunlarında çevresel faktörlerden etkilendiklerini belirtmişlerdir. Sonuç olarak şiddetin hem biyolojik hem de çevresel etkenler içerdiğini, deneyimlerin ve sosyal öğrenmenin önemli olduğunu ve hormonal değişimler içerebileceğini vurgulamışlardır (Lipsitt, 1995).

Biyolojik temelli bir saldırganlık dürtüsü hakkındaki kimi kanıtlar, hipotalamusun spesifik bir bölgesinin zayıf bir elektrik akımı ile uyarılmasının hayvanlarda saldırgan davranışa yol açtığını gösteren çalışmalardan gelmektedir. Gelişmemiş hayvanlar gibi insanlar da saldırganca davranmalarını sağlayan nörolojik mekanizmalara sahiptirler. Ancak; bu mekanizmaların harekete geçirilmesi bilişsel denetim altındadır. Beyni hasarlı bazı insanlar, normalde saldırgan davranışı tahrik etmeyen bir uyarıma saldırganca tepki verebilmektedir. Böyle vakalarda korteks denetimi bozulmuş demektir. Normal bireylerde ise, saldırgan davranışın dışavurum

sıklığı, bu davranışın aldığı biçim ve hangi durumlarda ortaya konduğu büyük bir çoğunlukla öğrenme ve sosyal etkilerle belirlenmektedir (Atkinson, Atkinson ve Hilgard, 1995).

Günümüzde bir çok araştırmacı soya çekim ile suç arasındaki bağlantıları araştırmakta ve çeşitli ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Soya çekimle suç arasındaki ilişkiyi açıklamak için yapılan araştırmalarda seçilen aileler ile suçlunun nicelik ve nitelik bakımından değerlendirilmesinde kullanılan yöntem ve yorumlar belirsiz ve tutarsız olup, belirli bir sonuca ulaşmaktan uzaktır. Bu belirsizliğe karşın kromozomların taşıdıkları genlerin içerdiği Deoksiribo Nükleik Asit'in (DNA), saldırgan davranışların, şiddet eylemlerinin ve suça yatkın insanların ortaya çıkmasında rol oynadığına ilişkin veriler elde edilmiştir. Erkek ya da kadın yumurtalarında türlü nedenlerle ortaya çıkan bozukluklar sonucu erkekte XY kromozomlarına bir Y kromozomu daha eklenirse saldırgan davranışlara, şiddet eylemlerine ve suça yatkın insanlar ortaya çıkar. Araştırmalar Y kromozomunun suçlularda, genel nüfusa oranla daha çok bulunduğunu göstermiştir (Köknel,1996).

1.1. Problem

Geçmişte aile üyelerinin birbirlerine saldırgan tutum ve davranışları normal sayılmaktaydı. Geçen yüzyıla kadar aile içi şiddet ile ilgili çok fazla araştırma yapılmamış, az sayıda yapılan araştırmalar da doğal ortamlardan uzak laboratuarlarda yapılmıştır (Howells ve Hollin, 1989). Günümüzde bir çok araştırmacı saldırganlığı araştırmaya değer bulmuş, ergenlerin saldırganlıktan ne derece etkilendiklerini ortaya koymuştur.

Genellikle gençler saldırgan davranışları aileden ya da başkalarından model alarak denerler. Saldırganlıklarını eşyaları fırlatma, tekme atma ve ağlama davranışları ile gösterebilirler. Öfkeyi boşaltma ifadeleri olarak da iğneleyici sözler, lakap takma, yemin etme, alay etme ve hakaret etmeyi kullanırlar (Wenar, 1971). Çocuklar, ebeveynlerinin davranışlarını taklit ettikleri gibi, kardeşler, oyun arkadaşları, eğitmen ve öğretmenler de yeni davranış şekilleri için birer teşviktir. Bandura (1977)'nin deneylerinde, yeni bir davranış modeli şekillendirmek için, bu davranışın bir yabancı tarafından birkaç dakika gösterilmesi yeterli olmaktadır. Bir çocuğun anne ve babasına

ne denli derin duygularla bağlı olduğu düşünülürse, ana baba rolünü iz bırakan model olarak özel bir konumda tutmak gerekir.

Çocuklukları mutsuzluk, huzursuzluk ve engellemelerle geçmiş çocuklar, yetişkinlik döneminde çevre ile olumlu ilişkiler kuramayabilir ve düşmanca tutum sergileyebilirler (Çaplı, 1993). Yapılan araştırmalar çocuğun saldırgan tutum ve davranışlar göstermesi ve yaşanan bir takım gelişim sorunlarında toplum, aile, okul, arkadaş grupları ve komşuların etkisini ortaya çıkarmıştır. Colorado, Hawaii, New York, Oregon, Pennsylvania, Washington ve diğer şehirlerde yapılan boylamsal araştırmalarda olumsuz çevresel faktörlerin, sosyal gelişimin bozulmasına yol açtığı, suç işleme, madde bağımlılığı ve şiddetin engellenemeyecek düzeyde artması için risk oluşturduğu ortaya çıkarılmıştır (Fraser, 1996).

Saldırganlığın tanımı, saldırganlığın çeşitleri ve saldırganlığı ortaya çıkarıcı ve artırıcı etkenleri tartışırken çocukların saldırganlıktan ne derece etkilendikleri ortaya koyulmuştur. Çocuk saldırganlığa ya kendisine zarar vererek ya da çevresine zarar vererek tepki verecek, evde, arkadaşları arasında ve okulda uyumsuz davranışlar sergileyebilecektir. Çocuğun saldırganlıktan bu derece etkilendiği düşünülürse anne ve babanın saldırganlığı ile çocuğun saldırgan tutum ve davranış göstermesi arasında ilişki olabileceği düşünülebilir.

Bu araştırma ile anne-baba saldırganlığı ile çocukların saldırganlıkları arasında ilişki olup olmadığı araştırılacak; anne-baba saldırganlıklarının çocuğun saldırgan tutum ve davranışlarına etkisi ortaya konulacaktır.

1. 2. Amaç

Bu araştırmanın amacı, ana-baba saldırganlık düzeyi, cinsiyet, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türüne göre 9, 10, 11. sınıf öğrencilerinin saldırganlık puanları arasındaki farklılıkların incelenmesidir.

1.2.1. Alt Amaçlar

1. Öğrencilerin anne saldırganlık düzeyi ve cinsiyetleri açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
2. Öğrencilerin baba saldırganlık düzeyi ve cinsiyetleri açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
3. Öğrencilerin Anne saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyi açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
4. Öğrencilerin baba saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyi açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
5. Öğrencilerin anne saldırganlık düzeyi ve kardeş çifti türü açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
6. Öğrencilerin baba saldırganlık düzeyi ve kardeş çifti türü açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
7. Saldırganlık düzeyi düşük ve yüksek olan öğrencilerin anne babalarının saldırganlıkları ile kendi saldırganlıkları arasındaki ilişki konusundaki görüşleri nelerdir?

1. 3. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Aile, 'En küçük toplumsal kurum' olarak tanımlanır. Ana-baba ve çocuklardan oluşan bu kurumun yasalarla saptanan görevleri olduğu gibi gelenekleri devam ettirici görevleri de vardır. Aile, görevleri yönünden bakıldığında, çocukların beslenip bakıldığı ve eğitildiği bir ortamdır. Çocukların yetiştirilmesi aile yuvasında gerçekleşir, bu bakımdan aile en etkili eğitim kurumu olarak çalışır. Gergin ve sürtüşmeli karı-koca ilişkisi çocuklar için güvensiz ve tedirgin bir ortam yaratır. Aşağılayıcı suçlamalar, dayakla birlikte giden karı-koca kavgaları çocukları örseler, içleri kızgınlık, düşmanlık duyguları ve kötümserlikle dolar. Okul başarıları düşer, geçici ve kalıcı ruhsal sorunlar geliştirirler (Yörükoğlu, 1996).

Kişilik yapısının temel davranışları büyük ölçüde ailede elde edilir. Tembel-çalışkan, doğrucu-yalancı, pısrık-girişken, bencil-diğercil benzeri ikilemlerin kazanılması ailede başlar, gelişir ve sonradan da değişmesi güç olabilir. Aile çatışmalarının çocuk üzerinde kontrol edilemez olumsuz etkileri olabilir. Çocuk içe dönük, aşırı hareketli, daha az düşünceli ve düşmanca hareket edebilir (Başar, 1997).

Aile çocuk hayatında vazgeçilmez ve genellikle ilk modeldir. Çocuk bağımsızlık ve kendine güvenme yolundaki gelişmeyi kazanmak için annesini ya kabul edici ya da yoksun bıraktıcı bir model olarak benimser ve bu modeli kendi benliğinde (egosunda) taklit ederek yeniden yaratır. Anne, çocuğun ihtiyaç ve isteklerini ne ölçüde anlar ve doyum sağlayabilirse yetişmekte olan bireyin de benliğinin hoşgörü kazanma ihtimali o derece artar. Fakat ana-babanın çocuğun doyumlarını geciktirmesi, yadsıması ve yok sayması, çocuğun içinde bir çatışma başlamasına sebep olur ve birey için yetişkin hayatında ruhsal bozukluklara ilişkin bir zemin hazırlar (Baltaş ve Baltaş, 1992).

Genellikle, ergenlerin davranış problemleri ailede aşırı derecede yaşadıkları çatışmalardan kaynaklanmaktadır. Bu çatışmalar, sokağa çıkma yasakları, arkadaş seçimleri ve hareketler, ev işleri, madde kullanımı, alkol kullanımı, ev ödevleri, disiplin, aile kuralları ve kurallara uyulması, yasadışı olaylara karışma ile iletişim sorunları sonucu ortaya çıkmaktadır (Donohue, Decoto, Azrin ve Teichner, 2001). Anne-babalar yaşadıkları bu problemler karşısında çoğu zaman ya saldırganca tutumlar sergiler ya da şiddete başvururlar. 'Aile içi şiddet (çocuk ve ergen istismarı), çocuğun bedensel ve

psikolojik olarak ezilip, örselendiği, sakatlandığı, bir insan olarak en temel haklarının çiğnendiği durum' (Yörüköğlu, 1992, s. 92) olarak tanımlanmaktadır. Aile içi şiddette aile üyelerinden birisi tarafından aile ilişkilerini zedeleyici, aynı aileden bir üyenin diğer üyeye, bedensel ya da psikolojik bütünlüğüne ya da kişilik gelişimine ciddi zararlar verici durumlar ortaya çıkabilir. Fakir ailede yaşamak, yoksulluk, evsizlik, istismara maruz kalma ve stres içinde yaşama aile içi şiddete maruz kalmada ana etkiler ve nedenler olarak ele alınabilir (Hall ve Lynch, 1998). Gelir düzeyi, yaş ve saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada gelir düzeyi düşük ve genç ailelerde saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Wolfe ve Korsch, 1994).

Çocuğa yönelik şiddet tanımı daha çok fiziksel saldırılar içermektedir. Bu tanımlamaların içinde olan çocuğa yönelik kötü davranış, çocuğun ebeveynleri veya ondan sorumlu olan diğer kişiler tarafından fiziksel veya psikolojik nitelikli kötü davranışların tümünü kapsamaktadır. Çocuğu aç bırakma, tavan arasına veya tuvalete kilitleme, yakıcı nesnelere dağlama, cinsel saldırı, duygusal ve psikolojik olarak aşağılama bu tür davranışlara örnek verilebilir. Hoffard'a (1991) göre; şiddetin var olduğu ailelerin %80'inde çocuk vardır. Bunlardan en az %50'sinde çocuklar doğrudan şiddete maruz kalırlar. Kúfürlü, dövüşmeli aile kavgaları çocuğun kızgınlık duygusunu bastırmasını önleyebileceği gibi çocuğun aileye karşı güvenini yitirmesini ve ileride de güvensiz bir kişilik geliştirmesini sağlayabilir (Akt. Salk, 1993).

Jaffe (1989), ailede şiddetle yüz yüze gelen çocukların şu hususları öğreneceklerini belirtmiştir. Şiddet, çatışma çözümede uygun bir yoldur, şiddetin aile etkileşiminde yeri vardır, şiddet, stresi gidermek için uygun bir yoldur, şiddet mağdurları bunu hoş görmeli, hatta şiddetin ortaya çıkmasında ferdi sorumluluklarını gözden geçirmelidirler. Nagla (1991) ise şiddetin öğrenme sürecinin çocuklukta gerçekleşip yetişkinlik süresince özellikle erkeklerde kalıcı hale geldiğini savunmaktadır (Akt. Yıldırım,1998). Bazı aileler çocuklarını dövünce çocukların daha vicdanlı olacaklarını zannederler. Oysa şiddet görmek çocukta ana-babaya karşı kızgınlık yaratır. Çocuk kendisini döveni taklit edecek, kızdığı zaman o da bir başkasını dövecektir. Böylece, fiziksel ceza çocuğa vicdanlı olmayı değil, saldırgan olmayı öğretir (Kağıtçıbaşı, 1988).

Bu güne kadar saldırgan çocuğun özellikleri, onun ailesi ve çevresi hakkında sayısız araştırmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmaların bir çoğu çocukların saldırganlıkları çevrelerinden ve birbirlerini etkileyerek öğrendiklerini ortaya koymuştur. Bulunan sonuçlardan bu fikri destekleyen en önemli bulgu ise çocuğun evde ailesi tarafından cezalandırılması ile okulda ve çevresindeki saldırganlıkları arasında anlamlı ilişkinin bulunmasıdır (Lefkowitz, Eron, Walder ve Huesmann, 1977). Bunların yanı sıra ailenin çocuğun yaşamında ne kadar önemli olduğunu gösteren çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Strom, Strom, Strom ve Collingsworth, (1994), 93 yetenekli, başarılı lise öğrencisi ve onların ailesi ile yapılan aile ile okul başarısı arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada aile içindeki mutlulukla okul başarısı arasında pozitif ilişkinin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Aile içi şiddete maruz kalan çocukların, bu duruma verdikleri tepkiler birbirinden farklı olmaktadır. Çocuklarda travma sonrası birtakım psikolojik problemler görülebilir. Bu problemler hem arkadaş ilişkilerini hem aile ilişkilerini hem de okuldaki ilişkilerini etkiler. Arkadaş ilişkilerinde zayıflama, aile ilişkilerinde zorlanma, düşük benlik saygısı, okul aktivitelerinde ve performansında gerileme, seksüel istismar vakalarında abartılmış seksüel davranışlar, duygusal gelişim geriliği, depresyon ve öfke, fiziksel sağlıkta bozulma, madde bağımlılığı, korku, endişe, öfke, suçluluk ve utangaçlık, hafızada bozukluklar ya da sürekli istismar olayının hatırlanması, tekrar eden korkulu rüyalar ve ölüm rüyaları görme, kötümser düşünceler, erken ölmeyi istemek ve gelecek hakkında karamsar düşünmek, travmayı hatırlatıcı olaylardan kaçınmak, duygusal uyuşukluk, kendisi için önemli olan aktivitelere ilginin azalması, mide ve baş ağrısı gibi fiziksel belirtiler, sürekli tetikte olma, asabi ve sinirli olma belirtileri olarak sıralanabilir (Feinberg, 1999).

Jean (1997)'e göre, saldırgan ergenler saldırgan olmayan akranlarına göre, daha çok başarısızlık ve reddedilme ile karşılaşmakta, kişiler arası ilişkilerde yetersizlikler göstermektedirler. Fisher (1999), fiziksel istismara maruz kalan çocuklarda depresyon, anormal korkular, geri çekilme, öğrenme problemleri ya da okul performansının düşmesi, okuldan kaçma, kabadayılık, zorbalık, kavgaya eğilim, temel becerilerde zorluk ya da temel becerileri sürdürme sorunları, düşüncesizlik, düşünmeden hareket etme, davranışsal ve duygusal problemler, inkar ya da olayın yeniden anlatılması takıntısı gibi travma sonrası stres belirtileri gözlenebileceğini belirtmektedir.

Gökçe (1984)' nin, özel liseler, meslek liseleri ve imam hatip liselerindeki gençler üzerine yaptığı araştırmada ergenlerin %17' si ana-babalarının kendilerine fiziksel ve ruhsal bakımdan kaba davrandıklarını belirtmişlerdir (Akt. Yörükoğlu, 1993). Yapılan araştırmaların çoğunda, çocukların aile içi şiddete maruz kalmalarının kendi kendilerini kontrol etme, kendi kendilerine karar verme ve özgüven eksikliği gibi gelişimsel ve davranışsal birtakım problemlere sebep olacağı saptanmıştır (Wolfe ve Korsch, 1994). Yine aile içi şiddete maruz kalan çocuğun şiddet gösterene karşı intikam duyguları besleyebileceği ve zihinsel birtakım problemlerle karşılaşabileceği belirtilmiştir (Can, 1998).

Gelles (1990), Çoğu şiddet gelenekleri ile bilinen ABD'deki ailelerde her yıl yapılan evliliklerin %16'sında ve bütün evliliklerin %50'si ile %60'ında aile içi şiddet tanımlanmaktadır. Danimarka' da yapılan araştırma kayıtlarına göre ise yılda her 1000 çocuktan 0.3'ü yani, 300'ünün şiddete maruz kaldığı ortaya çıkarılmıştır (Akt. Fabricius, Brink ve Charles, 1998). Yapılan değişik araştırmalarda Amerika'da her yıl 3 milyondan fazla çocuğun aileleri arasında olan şiddet olaylarına maruz kaldıkları, genellikle aile içi şiddet olaylarından 18 yaşından daha küçük çocukların daha fazla etkilendikleri ortaya çıkarılmıştır (Moon, 2000).

18. yy. da bir çok Natüralist düşünür çocuğun doğuştan kötü olmayıp kötülüğünün olumsuz toplumlardan ileri geldiğini savunmuştur. Özellikle çocukları masum varlıklar olarak görmüşler, hızla geçen ve olumlu yaşanmayan çocukluk evresini reddetmişlerdir. Toplumsal uygulama boyutunda 18. yy.' dan itibaren başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve hukuk sistemindeki düzenlemeler ile korunma altına alınmaya başlanan çocukların ruhen ve bedenlen tam olarak gelişmedikleri için özel korunmaya ve ihtimama gereksinimleri olduğu göz önünde bulundurularak 1924 yılında Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi ve 20 Kasım 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Çocuk Hakları Beyannamesi ilan edilmiştir (Kale, 1995). 20 Kasım 1959'da ortaya çıkan, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oy birliği ile onaylanan Çocuk Hakları Evrensel Bildirisi, on ana ilkeden oluşmuştur. Bu ilkeler arasında, çocuğun, sağlıklı, özgürlük içinde ve onurlu bir biçimde gelişebilmesi için özel korunma ve olanaklardan yararlanma hakkı vardır. Her çocuk, güvenli bir ortamda sevgi ve anlayışla, öncelikle ana-babasının sorumluluğu altında yetiştirilmelidir. Çocuk her türlü ihmal, zulüm ve sömürüye karşı korunmalıdır. Hiçbir biçimde alım satım konusu

olmamalıdır. Uygun bir yaşa gelmeden çalıştırılmamalıdır (Yörükoğlu, 1992). Her çocuk fiziksel ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişmesi açısından yeterli yaşam standartlarına ulaşma hakkına sahiptir (Oran, 2000).

Literatür incelendiğinde ana-baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkileri inceleyen pek çok araştırmaya rastlanmış fakat ana-baba saldırganlığı ile çocuğun saldırganlığı arasındaki ilişki ile kardeş çifti türlerine göre saldırganlık puanlarının incelenmesine rastlanmamıştır. Kardeş çifti türünün değişken olarak ele alınmasında Adler'in kuramındaki doğum sırası ile ilgili düşüncelerinden ve Rowe ve Herstand (1986)'ın kardeş çifti çalışmasından etkilenilmiş, kardeşlerin saldırganlıkta birbirlerini etkileyip etkilemediklerinin araştırılması önemli bulunmuştur.

Bu araştırmada ana-babanın saldırganlığı ile çocuğun saldırganlığı arasındaki ilişki araştırılmış, görüşmelerde ise çocuğun hangi saldırgan davranışlara ve tutumlara maruz kaldığı ve bu saldırgan tutum ve davranışlardan nasıl etkilendikleri belirlenmiştir.

Farklı niteliklere sahip öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin bilinmesiyle, anne-baba ilişkilerine, öğrenciye, okul yönetimine yönelik yapılacak psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin şeklinin belirlenmesine yardımcı olmak amaçlanmıştır.

1. 4. Varsayımlar

- 1- Denekler Saldırganlık Envanterini içtenlikle yanıtlayacaktır.
- 2- Görüşmelerde öğrenciler sorulara içten ve samimi yanıtlar vereceklerdir.

1. 5. Sınırlılıklar

- 1- Bu araştırma Adana ili Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi orta öğretim kurumlarının 9, 10, 11. sınıflarında okuyan öğrencilerle sınırlıdır.
- 2- Bu araştırma uygulanan Saldırganlık Envanteri ve uygulamacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile sınırlıdır.

- 3- Bu araştırmanın örnekleme anne ve babalı çocuklar alınmış, tek ebeveynli çocuklar alınmamıştır.
- 4- Bu araştırma yalnızca iki kardeşli olan öğrenciler ve onların anne-babaları ile sınırlıdır.

1. 6. Tanımlar

Saldırganlık: Tahrik edilmeksizin kasıtlı, düşmanca saldırma; kötü, çirkin hareket, tutum ya da muamele (Lefkowitz, Eron, Walder, Huesmann 1977, p. 2).

Şiddet: Karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri ya da birkaçının doğrudan ya da dolaylı, toplu ya da dağınık olarak, diğerlerinin, bir ya da bir kaçının bedensel bütünlüğüne ya da ahlaki, manevi bütünlüğüne ya malına ya simgesel ve kültürel değerlerine, hangi ölçüde olursa olsun zarar verecek biçimde davranmasıdır (Michaud, 1978. Akt. Büker, Kıran, 1999, s. 17).

Kardeş Çifti Türü: Aynı anne-babadan olan, aynı ailede yaşayan, aynı cinsiyetten (kız-kız, erkek-erkek) ya da farklı cinsiyetten (kız-erkek) olan iki kardeşi ifade eder (Rowe, Herstand, 1986).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde aile içi şiddet ve saldırganlıkla ilgili kuramsal açıklamalar ile yurt içinde ve yurt dışında yapılmış araştırmalar ele alınacaktır.

2.1. Kuramsal Açıklamalar

2.1.1. Psikoanalitik Yaklaşım ve Saldırganlık

Freud içgüdüleri cinsel içgüdüler ve kendini koruma içgüdüğü olarak iki sınıfta birleştirmiştir. Ölüm içgüdüğü organizmanın kendisine yönelmiş ise kendini yıkıcı bir dürtüdür; dışa yönelmiş ise kendinden çok başkalarını yıkıma uğratma eğilimindedir. Kuramında saldırganlığı önce bütün canlı organizmalarda var olan biyolojik güç olarak düşünmüş ve cinsel içgüdüye bağlı olduğunu kabul etmiştir. Böylece, cinsel dürtünün bir parçası olarak saldırganlık ve cinsel içgüdüden bağımsız, benliğe karışan dış uyaranlara ve cinsel gereksinimler ile öz korunma gereksinimlerinin doyurulmasını engelleyen durumlara karşı çıkıp bunlardan nefret eden benlik içgüdülerinin bir niteliği olarak saldırganlık anlayışlarını aynı anda benimsemiştir (Fromm, 1993).

Ölüm içgüdüğünün önemli bir türevi saldırganlık dürtüsüdür. Freud'a göre saldırganlık, aslında insanın kendine yönelik olan yıkıcı eğilimlerinin, dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir. İnsan diğer insanlarla savaşır ve onlara karşı yıkıcı davranır, çünkü; kendini yok etme isteği yaşam içgüdülerinin gücü tarafından engellenmiştir (Geçtan, 1993).

Freud kuramında temel aldığı ölüm içgüdüğünün saldırganlık olarak dışa yöneldiğini ve erosun amacına hizmet ettiğini, insanın yaşamını zorlaştırdığını ve varlığını tehdit ettiğini vurgulamıştır. Süper egonun, kuramında, saldırganlık içgüdüleri için bir garnizon görevi gördüğünü belirtmiştir (Freud, 1994).

Freud saldırganlığı temel bir içgüdü olarak değerlendirmiştir. Ölüm içgüdülerinin enerjisi boşaltılıncaya kadar ya açık saldırganlık biçiminde dışa yönelik

olarak ya da kendini yok edici hareketler biçiminde içe yönelik olarak organizma içinde birikir. Saldırganlık yok edilemez fakat çeşitli boşaltım yolları (spor yapma...) ile yoğunluğu hafifletilebilir (Atkinson ve Arkadaşları, 1995). Çok küçük bir bebeğin saldırgan dürtülerini ısıрма gibi oral dürtülerle boşaltması olağandır. Daha sonra dışkı ile kirletmek, dışkıyı bırakmamak saldırganlık dürtüsünün önemli boşalma yolları olur. Daha büyük çocuklarda penis ve bununla bağıntılı etkinlikler bir silah ve yıkma yolu olarak kullanılır ya da hayalen öyle varsayılır (Brenner, 1993).

Freud çoğu kez ölüm içgüdüsünü yıkıcılık içgüdüsü ve saldırganlık içgüdüsü ile eş anlamlı tanımlamıştır. Zaman-zaman da saldırganlık içgüdüsünün, ikincil ve kendini yok etme içgüdüsünden türetildiğini, ölüm içgüdüsünün bir bölümünün dışa yansıdığını, saldırganlık ve yıkıcılık içgüdülerini olarak belirlediğini belirtmiştir (Fromm, 1991).

İçgüdüler, zihin üzerindeki somatik veya biyolojik talepleri temsil etmektedir. Erotik içgüdüler giderek daha fazla canlı özlerini bir araya getirerek daha büyük bir bütün oluşturmaya çalışırken; ölüm içgüdülerini, bu çabanın tersine canlı özleri inorganik bir duruma dönüştürmeye çabalar. Yaşam süresince bu temel içgüdüler birlikte çalışırlar (örneğin; cinsel eylem bir saldırma eylemi olabilir). Freud insanlardaki saldırganlık eğilimini orijinal içgüdüsel bir özellik olarak görmektedir. Plautus'un "insan insanın kurdudur" anlamına gelen sözünü alıntı olarak vermektedir. Freud'a göre, saldırganlık içgüdüsü ölüm içgüdüsünden türemiştir ve onun en temel temsilcisidir. Uygarlığın evrimi, insanlık tarihindeki ölüm ve yaşam içgüdülerini arasındaki savaşı temsil etmektedir (Nelson-Jones, 1982).

Konrad Lorenz, saldırganlık kuramında insanların bireyin ve türün varlığını sürdürmesine yarayan doğuştan bir saldırganlık özelliğine sahip olduklarını belirtirken nörofizyolojik bulgularla da bunu desteklemiştir. Lorenz' e göre insan saldırganlığı sürekli akan bir enerji pınarının beslediği bir içgüdüdür ve dış uyaranlara karşı bir tepkinin sonucu olması beklenmez. Lorenz, içgüdüsel bir harekete özgü enerjinin, o davranış kalıbıyla ilişkili sinir merkezlerinde sürekli olarak biriktiğini ve yeterince enerji birikmişse bir uyaran olmasa bile, bir patlamanın meydana gelme olasılığının bulunduğunu savunmaktadır. Lorenz'e göre saldırganlık esas olarak dış uyaranlara karşı bir tepki değil, insanın içinde gömülü, serbest kalmaya çabalayan ve dış dürtülerin

yeterli olup olmamasına bakmaksızın anlatımını bulacak olan bir uyarıdır (Akt. Fromm, 1993).

Freud yanlısı geleneğin daha sonraki kuramcıları, saldırganlığın doğuştan gelen bir dürtü ya da içgüdü olduğu fikrini reddetmiş ve bunun engellenmeden kaynaklanan bir dürtü olduğu önerisini getirmişlerdir. Engellenme-saldırganlık hipotezi, bir hedefe yönelmiş kişinin çabalarını engellemenin, engellemeyi yapan şahıs ya da nesneye zarar vermeye yönelik bir davranışı güdüleyen saldırgan bir dürtü yarattığını varsaymaktadır (Atkinson ve Arkadaşları, 1995).

2.1.2. Bütüncül Yaklaşım ve Saldırganlık

Karen Horney, içgüdü kuramına karşıdır. Temel içgüdülerin, yani sevgi ve ölüm içgüdülerinin bütün sosyolojik ve neo-analitik kuramlarda kabul görmediği gözlenir. Horney de bunlardan birisidir. Sevgi ve nefretin, saldırganlık ve yıkıcılığın içsel güçler olmadığı, kültürün bir ürünü olarak kazanıldığını ileri sürer. Bu duyguların insan ilişkilerinde önemli rol oynadığını kabul eder fakat kaynaklarının kalıtsal değil çevreden olduğunu savunur (Yanbastı, 1990). Ana-babanın tutumlarının yarattığı nevrotik ortamın özellikleri, çocuğun kendi güvenliğini sağlamak için, boyun eğme, saldırganlık ya da içe kapanma yollarından hangisini seçeceğini belirler (Geçtan, 1993, s. 181).

Çocuğun gelecekteki tutum ve davranışları aile içi ilişkilere bağlıdır. Sıcak aile atmosferi çocukta olumlu kişilik özellikleri yaratır. Olumsuz aile koşulları, otoriter davranma, çocuğu kişilik olarak algılamadan kendi istek ve arzularını yerine getirmede araç olarak kullanmak çocukta nevrotik eğilimlerin temelini atar. Çocuk daha sonra başkalarına bağımlı ya da başkalarının otoritesi altında yaşama yolunu seçer (Horney, 1998).

Horney, bozuk davranışların aile içi ilişkilerdeki birtakım aksaklıklardan ileri geldiğini savunmuştur. Ayrıca, Oedipus karmaşasının çocukla ana-baba arasında cinsel-saldırgan türde bir çatışma olmadığını, bu karmaşanın ana-babanın çocuğa karşı geliştirdiği reddetme, aşırı koruma ve cezalandırma gibi kusurlu tutumlar sonucu, çocukta oluşan anksiyete sonucunda ortaya çıktığını belirtmiştir (Akt. Karahan ve Sardoğan, 1994).

2.1.3. Akılcı-Duygusal Yaklaşım ve Saldırganlık

Akılcı-duygusal yaklaşımda, insandaki kendini gerçekleştirmesini engelleyen eğilimlerin, insanı düşünmeye teşvik ederek, düşüncelerinin uygulanması sağlanarak giderilebileceğine ve kendini değiştirecek güce ulaşabileceğine inanılmaktadır. Ellis'in insana bakış açısı şöyle özetlenebilir.

1- İnsan iyi ve kötü düşünce ve duyguları birlikte taşır. Ancak insanın verimi, başarısı ve mutluluğu rasyonel düşünce ve davranışlarına bağlıdır.

2- Düşünce ve duygunun birbirinden ayrı değişik işlevleri yoktur. Duygu, düşüncenin subjektif, önyargılı, kişisel ve irrasyonel yönüdür.

3- Rasyonel olmayan düşünce, insanın biyolojik geçmişinden, sosyal ve kültürel çevrenin öğretisi ve yaşantılarından kaynaklanır. Düşünceler duygularla birlikte olduğuna, her duygunun bir düşünsel boyutu olduğuna göre, duygusal ve algısal bozukluklar insanda rasyonel olmayan düşüncelere yol açar (Özgüven, 2000).

Ellis (1977) tüm insanların temelde iki amacının olduğunu ileri sürmektedir: Birincisi canlı kalmak, ikincisi acıdan uzak kalarak görece, kendini mutlu hissetmektir. Mantıklılık, mutluluk ve yaşamı sürdürmek için seçilen amaçlara ulaşmaya yol açan düşünce yollarını içerirken, mantıksızlık, bunlara ulaşmayı engelleyen ve işi karıştıran düşünceleri içermektedir.

Ellis'e göre insanlar mantıksızlığa eğilimli olarak dünyaya gelirler, bununla birlikte bu eğilimleri çevreleri tarafından da beslenmektedir. İnsanların çocukluk döneminde etkilenmeye daha yatkın olduklarını düşünen Ellis bireysel farklılıkları da kabul etmektedir. Çocuğun başka insanların düşünce ve planlarına bağımlı olduğunu, anne-babaların ve diğer aile üyelerinin mantıksız eğilimleri, önyargıları, batıl inançlarını çocuğa geçirdiklerini ve medyanın da çeşitli öğretilerle bu düşünceleri öğrenmeyi yoğunlaştırdığını belirtmektedir (Akt. Nelson-Jones, 1982). Cormier ve Cormier (1985)' e göre, duygusal rahatsızlık ve kişiliğin ABC modeli, RET'in temelini oluşturmaktadır. Buna göre duygularımız ve davranışlarımız şartlara bağlıdır. Bu şartlarda çevremizi şekillendirir. Ellis, insanların temelde etkilenmeye çok yatkın varlıklar olduğunu

düşünmekte, özellikle de insanların dış etkilere en çok yatkın olduğu çocukluk döneminde bu faktörlerden daha çok etkilendiklerini ve mantıksız düşüncelerin çeşitli nedenlerden dolayı kazanılmakta olduğunu belirtmektedir.

Ellis insanı hem akılcı hem mantıksız olarak görmektedir. İnsan olaylardan kolaylıkla etkilenmekte ve olumsuz duygulara (kaygı, suçluluk, düşmanlık gibi) kapılabilmektedir. Dolayısıyla insanın duygusal problemleri de onun mantıksız düşüncelerine bağlıdır. İnsan mantık gücünü yükselterek kendini duygusal rahatsızlıktan kurtarabilir. Bu yaklaşıma göre; suçluluk, kaygı ve öfke faydasız ve mantık dışı duygulardır (Akt. Karahan ve Sardoğan, 1994).

2.1.4. Bilişsel-Davranışsal Yaklaşım ve Saldırganlık

Sosyal Öğrenme kuramı, saldırganlığın bir içgüdü ya da engellenmenin yol açtığı bir dürtü olduğu biçimindeki anlayışı reddetmekte ve saldırganlığın diğer öğrenilmiş tepkilerden farklı olmadığını öne sürmektedir. Saldırganlık gözlem ya da taklit yolu ile öğrenilebilir; ne kadar pekiştirilirse meydana gelme olasılığı o kadar yüksek olur. Engellenmiş birey başkalarından yardım isteyebilir, saldırganlık gösterebilir, geri çekilebilir, engeli aşmak için daha çok çabalayabilir ya da kendini alkol ve uyuşturucularla uyuşturabilir. Davranım, geçmişte engellenmeyi en başarılı biçimde ortadan kaldıran davranım olacaktır. Bu görüşe göre, engellenme, özellikle itici olaylara saldırgan tutumlarla ve davranışla tepki vermeyi öğrenmiş insanlarda saldırganlığı kışkırtmaktadır. Sosyal öğrenme kuramının bakış açısına göre, geçmişte başarılı olduğu belirlenen davranışa bağlı olarak, hoş olmayan deneyimlerin neden olduğu duygusal uyarılmışlık hali farklı davranışlara götürebilir. Bilişsel faktörler (geçmiş deneyim sonuçları, olumlu ve olumsuz teşvikler..) kişinin, davranışının sonuçlarını önceden kestirmesini ve buna uygun davranmasını sağlar (Atkinson ve Ark.,1995).

Engellenme deneyimi yaşamış çocuklarda saldırgan model izleme saldırganlığın ortaya çıkmasını sağlar. Diğer bireylerin şiddet hareketlerini izleme de saldırganlığın dışavurumunun arttırıcısı olabilir (Sue, Sue ve Sue, 1981).

Sosyal öğrenme kuramında davranış, çevre ve kişisel etmenlerin karşılıklı etkileşimi, öğrenmeyi doğurur. Bu üçlü etkileşimi anne-babanın saldırganlığı ve çocuk bazında açıklamaya çalışırsak, çocuk anne-babasının davranışını öğrenebilir ve içselleştirerek davranışa dönüştürebilir sonucuna varabiliriz. Ana-babanın birey olarak kişilik özellikleriyle karışımından oluşan aile biriminin yapısı, bir ailenin çocuğa davranış şeklini kısmen belirler. Son yıllarda yapılan araştırmalar kabul-ret boyutu, sıcak (kabul edici ya da onaylayıcı) ya da düşmanca (reddedici ya da onaylamayıcı) olabilen ana-baba davranışları üzerinde odaklaşır. Sıcak bir ilişki çocukların sorumlu ve kendi kendini denetleyebilir bir kişilik geliştirmelerine yardım eder; düşmanca ilişki ise saldırganlığı destekleme eğilimindedir (Gander ve Gardiner, 1993).

Bandura (1977), saldırganlığın davranış boyutuna geçmesinde sosyal modelin çok önemli bir yer tuttuğunu, çevresel uyarılar olarak kabul edilebilecek; gürültü, sıcaklık, sosyal ödüller, kalabalık, taklit, aile içinde görülen eksik ve hatalı davranışlarla alevlenen saldırgan düşünce ve ifadelerin saldırgan davranışın oluşumuna katkıda bulunarak sürdürülmesinde ve güçlenmesinde büyük etken olduğunu belirtmiştir. Çocukların tutum ve davranışlarında televizyon, film ve medya gibi sembolik modellerin çok önemli bir yer tuttuğunu bunların saldırganlığın arttırıcısı olabileceğini vurgulamıştır. Bandura, insan davranışının çevrenin belirleyicisi olduğu kadar çevrenin de insan davranışının belirleyicisi olduğunu, saldırganlığın çeşitli koşullar tarafından arttırıldığını vurgulamıştır. Bunlar; yaşantıda karşılaşılan, direkt maruz kalınan, saldırganlık içeren modeller, çevrede strese yol açan kalabalık, gürültü, sıcaklık olarak sıralanabilir. Bu uyarılar psikolojik olarak saldırganlık gücünü arttırır.

Yine “saldırgan aynileşme” adı verilen bir mekanizma sonucu çocuğun içinde yaşadığı ailenin kendisi saldırgan oldukça bu saldırganlığın çocuğun kişilik gelişimini etkilediği, böyle ailelerde yaşayan çocuklarda intihar, suçlu davranışlar, fahişelik, cinsel suçlar ve benzerlerinin ortaya çıktığı yapılan araştırmalar ile ortaya konulmuştur (Ekşi, 1990).

Öğrenme psikolojisinin öncülerinden olan B. F. Skinner’e göre kişilik öğrenilmiş davranış modellerinin bir bütünüdür (Feldman, 1993). Skinner, davranışın en önemli belirleyicilerinin, organizmanın dışındaki olaylar olduğu ve bu olayları değiştirmekle davranışlara istenen yönün verilebileceğini iddia eder. Bir kişi önemli

suçlar işleyebilir, diğeri de insanlığa yararlı işler yapabilir. Thorndike ise insan davranışlarının ödül ve ceza sonucu oluştuğuna inanmıştır. (Yanbastı, 1990).

Bandura(1989), çocukların saldırgan davranışlarının yetişkin birisinin saldırganca davranışına maruz kalmakla artabileceğini, ana okulu öğrencilerinin yetişkinlerden izledikleri şiddet (örneğin, yumruklama, tekme.gibi) davranışları ile daha saldırgan davrandıklarını ortaya koymuştur. Çeşitli televizyon programlarının da çocukların zihinsel gelişimlerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir (Akt. Hetherington, Parke, 1993).

Çocuklar saldırgan davranışları aile, toplumsal faktörler ve sembolik modellerden öğrenebilir. Ailesel etkiler: evdeki disiplin davranışları, çocuğa verilen cezalar, ana-babanın saldırgan tutum ve davranış sergilemeleri, toplumsal etkiler: çevredeki kişilerin saldırganca davranmaları, kavgalar, diğer fiziksel saldırgan durumlar olarak açıklanırken, sembolik modeller de: medya (sinema, televizyon, basın..) olarak sıralanabilir (Lefkowitz, Eron, Walder, Huesmann, 1977).

2.2. İlgili Araştırmalar

İlter-Kiper (1984), saldırganlık türlerinin çeşitli ekonomik, sosyal ve akademik değişkenlerle ilişkisini araştırdığı çalışmasında, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İngilizce hazırlık sınıfı C kurundan 182 öğrenciyi örnekleme dahil etmiştir. Araştırmada saldırganlığı ölçmek için geliştirdiği envanter ile anket ve tutum ölçeği kullanmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde, cinsiyet, ailedeki çocuk sayısı, çocukluğun geçtiği yer, anne eğitim düzeyi, deneklerin okuldaki başarılarını değerlendirmeleri, üniversiteye girmeden önce meslek idealine sahip olup olmaması, babanın evlatlarına karşı farklı tutumları olup olmaması ve babanın toplum içindeki saygınlığı incelendiğinde yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık puanları arasında önemli bir fark bulunamamıştır. Babanın eğitim düzeyi ele alındığında ise, babaları daha az eğitim görmüş deneklerin daha çok edilgen saldırganlık gösterdikleri gözlenmiştir. Doğum sırası bakımından incelendiğinde, ailede en büyük olanın daha edilgen saldırgan olduğu bulunmuştur. Aileler aylık gelirleri açısından incelendiğinde de yıkıcı saldırganlık ve atılganlık ile gelir düzeyi arasında önemli bir fark olmadığı edilgen saldırganlık açısından önemli bir fark olduğu gözlenmiştir. Yine deneğe bedence özürülü olup

olmaması açısından bakıldığında ise bedence özürlü olma ile, edilgen saldırgan olma arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Atılğan deneklerin annelerinin çocuklarını özgür bırakan, demokratik anneler olduğu ve toplumda saygın denilebilecek yerlerde oldukları gözlenmiştir. Yıkıcı saldırgan olan denekler insanları daha kötü olarak görmeye eğilimli iken, atılğan deneklerin insanları daha iyi görme eğiliminde olduğu araştırmacı tarafından saptanmıştır.

Uz (1989), aile içindeki şiddetin çocuk üzerindeki kötü etkileri üzerine yaptığı çalışmasında, bir tekstil fabrikasında çalışan eşler arasında düşük ve yüksek şiddet düzeylerini temsil eden 40 anneden oluşan örneklem grubu belirlemiş, Çatışma ile Baş Etme Taktikleri Ölçeği ve çocuk davranış listesi kullanarak verileri toplamıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde, erkekten kadına yönelik şiddet ile babadan çocuğa yönelik şiddet arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gibi erkekten kadına yönelik şiddet ile anneden çocuğa yönelik şiddet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Erkekten kadına yönelik şiddet ile anneden ve babadan çocuğa yönelik şiddet ilişkisi her iki cinsiyet içinde anlamlı bulunmuştur. Kadından erkeğe yönelik şiddet ile anneden ve babadan çocuğa yönelik şiddet anlamlı bulunmuştur. Kadından erkeğe yönelik şiddet ile anneden ve babadan çocuğa yönelik şiddet ilişkisi her iki cinsiyet içinde anlamlı bulunmuştur. Ayrıca anneden çocuğa ve babadan çocuğa yönelik şiddet arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gibi, kadından-erkeğe ve erkekten-kadına yönelik şiddette anlamlı bulunmuştur. Yine eşler arasındaki şiddet düzeyi ile çocuğun davranış problemleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, erkekten kadına yönelik şiddet puanı ile çocukta davranış problemleri toplam puan arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Erkekten kadına yönelik şiddet hem kız çocuklarının davranış problemleri ile hem de erkek çocuklarının davranış problemleri ile ilişkili bulunmuştur.

Böke (1994), araştırmasında, Konya Merkez Sulh Hukuk Mahkemelerinin 1993 yılında boşanma ile sonlanan davaların karar kartlarından derlediği verilerle boşanma ile sonlanan evliliklerde aile içi saldırganlığı incelemiştir. Bulgular incelendiğinde, saldırganlığa hedef olma ile saldırganlık, saldırganlığa hedef olma ile saldırganlık çeşidi arasındaki ilişki anlamlı bulunmuşken, saldırganlığa hedef olma ile çocuk ve evlilik sayısı arasındaki ilişki ise anlamlı bulunmamıştır.

Hatunoğlu (1994), Erzurum'da, lise son sınıflardan 328 öğrenciyi örneklemine dahil ettiği, ana-baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkileri incelediği araştırmasında, Buss-Durkee Saldırganlık Ölçeği ve Ana-Baba Tutumu Envanterini kullanarak verileri toplamış ve Ki-Kare Tekniği ve t testi ile verileri analiz etmiştir. Sonuçlar incelendiğinde ana-baba tutumlarının saldırganlıktan bağımsız olmadığı bulunmuş, en fazla saldırganlık eğiliminin otoriter ailelerden gelen bireylerde olduğu gözlenmiştir. Ana-baba tutumlarının saldırganlığın alt boyutlarından bağımsız olup olmadığı incelendiğinde, ana-baba tutumları ile saldırganlığın alt boyutlarının birbirinden bağımsız olmadığı bulunmuştur. Ayrıca demokratik ve otoriter, demokratik ve ilgisiz, otoriter ve ilgisiz ana-baba tutumlarının arasındaki fark incelendiğinde anlamlı farklar bulunmuşken, cinsiyet ve saldırganlık arasındaki ilişki incelendiğinde ise anlamlı bir fark bulunamamıştır. Araştırmada bulunan bir diğer anlamlı ilişki de ekonomik durum ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkidir.

Straus, Kantor (1994), ABD'de 6000 Amerikan ailesi ile yaptıkları bir araştırmada, yetişkinlerin hemen-hemen yarısının 10 yaş ve civarında aileleri tarafından bedenen cezalandırıldıklarını ve fiziksel istismara maruz kaldıklarını belirtmektedir. İleri analiz teknikleri kullanılarak analiz edildiğinde ise düşük sosyo-ekonomik düzey gibi değişkenler kontrol edilmiş ve gençlik döneminde bedenen ceza ve fiziksel istismar deneyimi olanların sonraki yaşamlarında depresif belirtiler, intihar düşünceleri, alkol istismarı, çocuklara yönelik fiziksel istismar ve eş dövme riskinin yükseldiğini ortaya çıkarmışlardır.

McGaha ve Leoni (1995), Amerika'da, aile şiddeti ve çocuk istismarını araştırdıkları çalışmalarında yaklaşık 20 milyon çocuğun evde bir alkolikle ve ilaç bağımlısı ebeveyn ile yaşadığını belirtmişlerdir. Alkol kliniklerinde tedavi nedeniyle bulunan alkolik ailelerden gelen ve gelmeyen 69 gençten oluşan bir örneklem grubu oluşturmuşlar, verilere görüşme, Children of Alcoholic Screening Test (Alkol Tarama Testi) ve anket yardımı ile ulaşmışlar, veri çözümlemede yüzde ve Ki-Kare testini kullanmışlardır. Bulgular incelendiğinde ise, alkolik aileden gelen gençlerin %43' ünün, alkolik aileden gelmeyen gençlerin %21'inin ailede istismara maruz kaldıklarını, alkolik aileden gelenlerin %62'sinin alkolik aileden gelmeyen gençlerin %21'inin ailelerinde şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Yaptıkları ki-kare testi ile de ailede şiddete

maruz kalma ve ihmal edilmenin alkolik aileden gelip gelmeme ile ilişkisini karşılaştırdıklarında .01 düzeyinde ilişki bulmuşlardır.

Singer, Anglin, Song ve Lunghofer (1995), New York şehri devlet okullarında 9 ve 12. sınıfları arasında okuyan bir grup öğrenci ile anket uygulayarak yaptıkları çalışmada öğrencilerin %36'sının okulda fiziksel zarar verilerek tehdit edildiği, %25'inin okulda, evde ya da çevrelerinde fiziksel istismara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Araştırma sonucu öğrencilerin sıklıkla evde ya da okulda, şiddet ve travmaya maruz kaldıklarını göstermiştir.

Martin, Gordon ve Kupersmidh (1995), sezonluk çalışan ve göçmen olan çiftçi ailelerin çocukları arasında şiddete maruz kalmayı inceledikleri çalışmalarında 97 aile ile görüşme planlanmış fakat bunlardan sadece 61'i ile görüşme yapılabilmektedir. Bu çalışma kapsamına 54 anne ve çocuk çifti alınmıştır. Annelerle evde, çocuklarla okul ya da evde görüşmeler yürütülmüştür. Araştırmada 112 duygu, davranış ve çocukluk problemlerinden oluşan bir liste kullanılmıştır. Araştırma bulgularında, 54 çocuk için şiddete tanık olma ya da maruz kalma durumları incelendiğinde, %33'ünün sadece şiddete tanık olduğunu, %6'sının şiddete maruz kaldığını, %13'ünün hem şiddete tanık olduğunu hem de şiddete maruz kaldığını, %52'sinin ise hiç şiddete maruz kalmadığını belirtmişlerdir. Çocukların biyolojik anne babaları ile yaşayıp yaşamadıkları ile şiddete maruz kalmaları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise biyolojik anne babaları ile yaşamayan çocukların daha fazla şiddete maruz kalmaları anlamlı bulunmuştur. Etnik durum incelendiğinde ise Amerikalı ve Afrikalı çocukların İspanyol çocuklara oranla şiddete maruz kalmaları anlamlı bulunurken, cinsiyet ve yaş değişkenleri ele alındığında ise anlamlı sonuçlar bulunamamıştır.

Demir (1997), Ankara'da ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinden 200 öğrenci ile aile içi şiddetin çocuk açısından değerlendirilmesini incelediği araştırmasında verileri bir anket aracılığı ile toplamış, Ki-Kare ve yüzdelerle analiz etmiştir. Bulgular değerlendirildiğinde, sosyo-ekonomik düzey düştükçe aile içi şiddetin arttığı ve her üç sosyo-ekonomik düzeyde de kadına ve çocuğa yönelik şiddetin fazla olduğu görülmektedir. Anneden çocuğa yönelik şiddet sosyo-ekonomik düzeye göre %40-77 arasında değişirken, babadan çocuğa yönelik şiddet ise %30-59 arasında değişmektedir. Şiddete tanık olan çocukların tepkileri incelendiğinde, şiddete tanık olan 42 çocuktan

%90.5'inin ebeveynler arasındaki şiddete müdahale ettiği, şiddeti engellemede sorumluluk aldığı görülmektedir. Aile içi şiddette maruz kalma ile doğum sırası incelendiğinde en küçük çocuğun daha çok şiddete maruz kaldığı ana- baba eğitim düzeyi düştükçe çocuğa yönelen şiddetin arttığı ortaya çıkmıştır. Yine ebeveynin hasta, işsiz ve mesleki statüsünün düşmesi ve ailedeki çocuk sayısının artması ile de çocuğa yönelik şiddetin arttığı görülmüştür. Çocukların duygu durumlarına bakıldığında çocukların daha çok, suçlu, çaresiz, üzgün, şaşkın kederli duygu durumlarını işaretledikleri (%88) görülmektedir. Şiddet sonrası davranışsal tepkiler incelendiğinde ise %85' inin yalnız kalmayı tercih ettiği ve gördüğü şiddeti başkasına aktarma eğiliminin arttığı görülmüştür.

Fantuzzo, Boruch, Beriama, Atkins ve Markus (1997), ABD'de beş büyük şehirde (Atlanta, Charlotte, Miami, Milwaukee ve Omaha) 2402 deneği örneklem olarak yaptıkları aile içi şiddet ve çocuk adlı araştırmalarında, eşlerin saldırılarını anlatan SARP programı kayıtlarından, polis merkezlerinden ve aile içi şiddete maruz kalan, kasıtlı davranışlara maruz kalan kadın kurbanlardan toplamıştır. Sonuçlar incelendiğinde, beş şehirde de aile içi şiddet grupları arasında ailelerle birlikte çocukların, 5 yaşından daha küçük çocukların, yoksulluk içinde yaşayan çocukların, aile reisi kadınların ve eğitimi liseden daha az olan kadınların aile içi şiddete maruz kalma oranları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Özetle bu araştırma aile içi şiddete tanıklık eden 0 ile 5 yaş arası çocukların risk altında olduğunu ve çocukların çeşitli derecede aile içi şiddete maruz kaldıklarını ortaya koymuştur.

Wright, Wright ve Isaac (1997), ABD ve Kanada'da 1995 yılında kadının şiddete maruz kalması ve çocuk şiddetini araştırdıkları çalışmada 162 çocuk acil servis hekimine anket göndermişler, verileri ki-kare Testi ile analiz etmişlerdir. Çalışmaya katılan hekimler çocukların aile içi şiddetin yaşandığı evde fiziksel istismar ve ihmal riski altında yaşadıklarını, gelişim geriliği ve travma sonrası stres belirtileri gösterdiklerini belirtmişler, araştırma sonucunda ise, çocukların istismar ve ihmal edilmesi ile kadının şiddet görmesi arasında anlamlı ilişki bulmuşlardır.

Tuzgöl (1998), Ankara İlinde 550 lise hazırlık, 1 ve 2. sınıflardaki öğrencileri örneklemine aldığı, ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelediği araştırmasında, saldırganlık ölçeği ve ana-baba

tutum ölçeklerini kullanmış ve verileri varyans analizi kullanarak çözümlenmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde, öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden elde ettikleri puan ortalamalarının cinsiyete göre değiştiği görülmüş, erkeklerin kızlardan daha saldırgan oldukları tespit edilmiştir. Ana-baba tutumu ile cinsiyetin saldırganlık üzerinde ortak etkisi incelendiğinde ise anlamlı bulunmamıştır. Ana-baba tutumları ve lise öğrencilerinin yaşları ile saldırganlık düzeyleri arasında da anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ana-baba tutumlarının ve okul türlerinin saldırganlık üzerindeki ortak etkisi incelendiğinde anlamlı bulunmazken, okul türünün saldırganlık düzeyine etkisi genel lise öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları lehine anlamlı bulunmuştur. Ayrıca, ana-baba öğrenim durumunun saldırganlık düzeyine etkisi anlamlı bulunmazken, gelir düzeyinin saldırganlık düzeyine etkisi olduğu tespit edildiği halde uygulanan scheffe testi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Yıldırım (1998), kadına ve çocuğa yönelik şiddetin toplumsal kaynakları ile ilgili, Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, ve Antalya'daki kadın sığınma evlerindeki 112 kadın ve şiddet uygulayan 112 erkek üzerinde yapmış olduğu araştırmasında, şiddete uğrayan kadınların çocuklarının yaşadığı şiddetin boyutu incelendiğinde, şiddete uğrayan kadının ve şiddete başvuran erkeklerin tamamına yakını çocuklarını dövdüklerini belirtmişlerdir. Yine şiddete uğrayan kadının çocuklarına %94.7 oranında sözel şiddet, %87.4 oranında kısıtlama getirme davranışı gösterdiği ortaya çıkarılmıştır. Araştırmadaki ilginç bir sonuç ise 112 kadının çocukların ebeveynler tarafından dövülebileceği düşüncesine %63.7 oranında kesinlikle dövülemez, %36.6 oranında da gerektiğinde dövülebilir yanıtlarının vermiş olmalarıdır.

Orpinas, Murray ve Kelder (1999), 1994 yılında Teksas' da sekiz büyük kent okullarının 6. 7. ve 8. sınıflarından oluşan 8865 öğrenci ve ailesi ile gerçekleştirdikleri araştırmada, çocukların saldırgan davranışlarına ailesel etkileri araştırmışlardır. Bireysel raporların saldırganlık skalası ile ölçüldüğü çalışmada, verilerin analizi için varyans analizi ve anlamlılıkları test etmek için scheffe testi kullanılmıştır. Saldırgan davranışın bütün ölçümlerinde erkeklerin saldırganlığı kızlardan daha yüksek çıkmıştır. Araştırma sonucunda her iki ebeveyn ile yaşayan çocukların farklı ortamlarda yaşayan çocuklara göre düşük saldırganlık gösterdiği ortaya koyulurken kız ve erkek her iki grup içinde saldırganlık ortalama değerleri ile aile ile olumlu ilişki arasında ters bir ilişki bulunmuştur.

Literatüre bakıldığında çocukların, ana-baba tarafından saldırganlığa maruz kalması ilk sıralarda yer almakta, eğitim düzeyi düştükçe saldırganlık artmakta, kız çocukları erkek çocuklarına göre küçük bir farkla anne-baba tarafından daha çok saldırganlığa maruz kalmaktadır. Çocuğun özürünün olması da şiddet davranışını arttırmaktadır. Anne-babanın çocukluğunda istismara maruz kalması kendi çocuğuna kötü muamele gösterme davranışını anlamlı derecede etkilemektedir. Çocuğun biyolojik anne-babaya sahip olup olmamasına bakıldığında ise biyolojik anne-babaya sahip olmayan çocukların daha fazla şiddete maruz kaldıkları görülmüş, annenin babadan ya da babanın anneden şiddet görmesi ile çocuğa şiddet göstermesi de her iki cinsiyet için de anlamlı bulunmuştur. Okul türü ve ekonomik durum incelendiğinde ise okul türünde genel lise öğrencilerinin lehine anlamlı sonuçlar bulunurken, ekonomik düzey düştükçe saldırganlık düzeyinin arttığı görülmüştür. Saldırgan davranışa cinsiyet açısından bakıldığında ise erkeklerin kızlardan daha fazla saldırganlık gösterdikleri saptanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, kullanılan veri toplama araçları ve verilerin istatistiksel analizi üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, lise öğrencilerinin ana-babaların saldırganlık düzeyi, cinsiyeti, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türleri ile öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasındaki farkı ve anne-baba saldırganlık biçimlerini belirlemeye yönelik nitel ve nicel araştırmaları kapsayan genel tarama modellenmiş betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın bağımlı değişkeni öğrencilerin saldırganlığı; bağımsız değişkenleri ise; ana-babanın saldırganlık düzeyi, öğrencinin cinsiyeti, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türleridir.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni Adana İli Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde bulunan resmi orta öğretim kurumlarıdır. Kullanılacak Saldırganlık Envanterinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapmak için evrenden seçkisiz örnekleme yöntemi ile orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden (Milli Eğitim ve Sosyal Hizmetler Kurumu'ndan alınan bilgilere göre) iki okul seçilmiş ve bu iki okul üzerinde çalışılmıştır. Araştırmanın örnekleme oluşturulurken öncelikle Adana İli Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde aşamalı örnekleme yöntemi ile orta sosyo-ekonomik düzeydeki orta öğretim kurumları belirlenmiştir. Bu okullardan seçkisiz örnekleme yöntemi ile dört okul seçilmiş, bu okullardan da yine seçkisiz örnekleme yöntemi ile seçilen 350 öğrenci ve onların anne-babaları örneklem grubunu oluşturmuştur. Örneklem seçilirken öğrenciler cinsiyet, ve iki kardeşli olma açısından eşitlenmiştir. Uygulama dört okulda toplam 350 öğrenciye yapılmış, öğrencilere verilen uygulama formlarından 300 tanesi geri gelmiş, bu verilerden eksik ve hatalı doldurma gerekçesi ile 24 veri araştırma kapsamına alınmamıştır. Bu eleme sonucunda 138 kız 138 erkek, ailede iki kardeşli olan ve her iki ebeveynine de sahip 276 öğrenci ve onların anne-babalarının (552) toplam 828 kişinin cevap kağıtları değerlendirilmiştir.

Tablo 2
Örnekleme Giren Okullar ve Cinsiyete Göre Öğrenci Sayıları

Okulun Adı	Cinsiyet				Toplam	%
	Kız	%	Erkek	%		
Borsa Lisesi	42	35	77	65	119	43
Enver Kurttepelı Lisesi	42	79	11	21	53	19
Kozanoğlu Lions Lisesi	24	77	7	23	31	11
Nezihe Yalvaç Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	30	41	43	59	73	27
Toplam	138	50	138	50	276	100

Araştırmanın ikinci aşamasında uygulanan Saldırganlık Envanteri'nden düşük ve yüksek puan alan öğrenciler arasından amaçlı örnekleme yöntemlerinden aşırı veya aykırı durum örnekleme ile bir grup öğrenci (7 yüksek, 7 düşük) seçilmiş ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın bu bölümü Nezihe Yalvaç Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, Borsa Lisesi, Enver Kurttepelı Lisesi ve Kozanoğlu Lions Lisesi'nde uygulanan saldırganlık envanterleri puanlarına göre 7 düşük 7 yüksek saldırganlık envanteri puanına sahip (toplam saldırganlık puanı aritmetik ortalamasından bir standart sapma altı ve bir standart sapma üstü alınarak düşük ve yüksek saldırganlık puanları belirlenmiştir) 9.10.11. sınıf öğrencileri ile yapılmış olup, görüşmeler araştırmacı tarafından Nezihe Yalvaç Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi rehberlik ve psikolojik danışma servisinde gerçekleştirilmiş, her bir görüşmeci ile yaklaşık 20 dakika görüşülmüştür.

Aşırı veya Aykırı Durum Örnekleme: Bu örnekleme tekniği, amaçlı örnekleme tekniklerinden olup, derin bir incelemeye tabi tutulabilecek sınırlı sayıda ancak aynı ölçüde de bilgi bakımından zengin durumların çalışılmasını öngörür. Burada önemli olan nokta şudur: Aşırı veya aykırı durumlar normal durumlara göre daha zengin veri ortaya koyabilir ve araştırma problemini derinlemesine ve çok boyutlu bir biçimde anlamamıza yardımcı olabilir. Örneğin; yapılan bir hizmet içi eğitim programının etkililiğini ölçmek için programdan başarısızlık dolayısı ile atılan ve programda çok başarılı olan iki grup üzerinde çalışılması ayrıntılı, derinlemesine ve zengin veriler elde etmemizi sağlayacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 1999).

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma hem nitel veriler hem de nicel veriler kullanılarak yapılmıştır. Araştırmada öğrencilerin cinsiyeti, kardeşlerinin cinsiyeti, sınıf düzeyleri ile ilgili veri toplamak amacıyla araştırma kapsamında bir kişisel bilgi formu hazırlanarak bağımsız değişkenlere ilişkin bilgi alınmaya çalışılmıştır. Araştırmada anne-babaların ve öğrencilerin saldırganlık düzeylerini ölçmek amacı ile Kocatürk (1982) tarafından geliştirilen Saldırganlık Envanteri kullanılmıştır. Nitel verilere ilişkin öğrencilerle, anne-babalarının saldırganlıklarının kendi saldırganlıklarına etkilerine ilişkin görüşlerini öğrenmek için yapılan görüşmelerde araştırmacı tarafından, kullanılan Saldırganlık Envanterinin maddeleri göz önünde bulundurularak ve envanter uygulanırken öğrencilerin saldırgan tutumlarını gözleyerek geliştirilen yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri, kardeşlerinin cinsiyetleri, öğrencinin sınıf düzeyini tespit etmek amacı ile araştırma kapsamında bir kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Tek ebeveynli olan öğrencilerin araştırma kapsamına alınmamlarının onlar için olumsuz olacağı düşüncesi ile bilgi formunun üzerine anne-baba ayrı ya da ölmüş olduğu belirtilmiş daha sonra bu veriler araştırma kapsamına alınmamıştır.

3.3.2. Saldırganlık Envanteri

Saldırganlık Envanteri Kocatürk(1982) tarafından geliştirilmiştir. Envanter geliştirilmeden önce hangi tür davranışların saldırganlık sayıldığını belirlemek için literatürdeki saldırganlık türleri incelenmiş, Edwards Kişisel Tercih Envanterinin saldırganlıkla ilgili maddelerinden yararlanılarak 67 maddelik bir envanter oluşturulmuştur. Envanter evet-hayır düzeninde olup tersten puanlanan 28 madde dışında evet 1, hayır 0 olarak puanlanmıştır. Envanterde 3, 5, 7, 9, 14, 16, 21, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 40, 42, 46, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 58, 60, 64 ve 65. maddeler tersten

okunan maddelerdir. Envanterde birbirinin tam zıddı olarak yazılan 28 çift madde vardır. Bu maddeler şunlardır:

(1, 26), (3, 20), (6, 47), (5, 59), (7, 37), (8, 36), (9, 29), (10, 42), (11, 28), (12, 49), (13, 48), (14, 55), (15, 40), (16, 35), (17, 54), 19, 56), 21, 57), (22, 32), (24, 43), (25, 58), (29, 50), (30, 61), (31, 60), (34, 63), (38, 53), (39-64), (46, 66), (51, 65).

3.3.2.1. Saldırganlık Envanterinin Güvenirlik Çalışması

Saldırganlık Envanterinin güvenirlik çalışması Kocatürk (1982) tarafından yapılmıştır. Hazırlanmış olan soru çiftlerinden saldırganlıkla ilgili maddelerin iç tutarlılığını saptamak için hazırlanan envanter Ankara'nın merkez liselerinden olan Tuzlu çayır Lisesi'nin son sınıfından 103 öğrenciye uygulanmıştır. Bu uygulama sonunda madde analizi yapılmış, saldırganlıkla ilgili maddelerden sadece 18 maddenin ayırdetme gücünün 0.32 ile 0.59 arasında değiştiği görülmüştür. Yani saldırganlıkla ilgili maddelerin %43'ünün ayırdedicilik özelliğinin bulunmadığı, ayırdedebilen soruların sayısının az olduğu görülmüştür. Bunun üzerine envanterin yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. İlk envanterde ayırdedemeyen maddeler çıkarılıp yerine yeni maddeler konmuştur. Zorunlu madde tipinden vazgeçilmiş her madde bağımsız olarak yazılmıştır. Anlam bakımından birbirinin zıddı olan maddelerin yerleri değiştirildiği gibi aralarına aynı şekilde saldırganlıktan başka özellikleri içeren maddeler konmuştur. Aynı sayıda madde listesi aynı öğrencilere ikinci defa uygulanmıştır. Yapılan madde analizi sonucunda da ayırt ediciliği 0.28 olan iki madde bulunmuş bunların tüm soruların %6'sını oluşturduğu görülmüştür. Ayırt edicilik gücü 0.30 ile 0.39 arasında bulunan madde oranı %50'ye çıkmıştır. Geriye kalan maddelerden ayırdedicilik düzeyi 0.40 ile 0.60 arasında olan sorular tüm soruların %43'ünü kapsamaktadır. Madde analizi yapılan envanterin maddelerinin Stanley Formülü ile hesaplanan iç tutarlılık katsayısı .80 olarak bulunmuştur.

3.3.2.2. Saldırganlık Envanterinin Geçerlik Çalışması

Saldırganlık Envanterinin geçerliliğini saptamada öğrencileri tanıdıkları varsayılan sınıf ve ders öğretmenlerinin öğrencilerin saldırganlık özellikleri hakkındaki yargılarını beşli bir dereceleme ölçeği ile belirtmeleri istenmiştir. Öğretmenlerin yargıları ile envanterden alınan puanlar arasındaki ilişki, nokta çift serili korelasyon

teknigi ile .51 olarak bulunmuştur. Böylece öğretmenlerin yargıları ile envanterden alınan puanlar arasında .51'lik bir ilişki bulunmuştur (Kocatürk, 1982).

3.3.3. Saldırganlık Envanterinin Araştırma Kapsamında Yapılan Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Envanterin araştırma kapsamında geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yeniden yapılmıştır. Çalışmalar Seyhan Abdulkadir Paksoy Kız Lisesi ve Adana Seyhan Kız Lisesi 9, 10, 11. sınıflarında 2000-2001 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 126 kız 59 erkek öğrenciden oluşan toplam 185 kişilik grup ve onların anne-babalarından oluşan 370 kişi üzerinde toplam 555 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

3.3.3.1. Güvenirlik Çalışmaları

Test-Tekrar Test Güvenirliği: Bir ay ara ile yapılan ölçek uygulamalarının test-tekrar test korelasyonları Pearson Momentler Çarpımı Formülüyle hesaplanmış, öğrenci grubu için $r = .70$, anne-baba grubu için $r = .60$, hem anne-baba hem de öğrenci her iki grup için ise, $r = .65$ olarak bulunmuştur.

Kuder Richardson 21 Güvenirliği: Cronbach Alfa Katsayıları ile ölçeğin iç tutarlığı sınıanmıştır. Alfa Katsayısı, öğrencilerde .70, ana-baba grubu için .72, Ana-baba ve öğrenci her iki grup içinde .71 olarak bulunmuştur.

Test Yarılama Guttman Split-Half Güvenirliği: Test yarılama yöntemi ile bulunan Guttman split-half değerleri, öğrenci grubu için, .73, ana-baba grubu için, .70, öğrenci-ana-baba her iki grup için ise, .72 olarak bulunmuştur.

3.3.3.2. Geçerlik Çalışmaları

Benzer Ölçekler geçerliği: Saldırganlık Envanterinin geçerliğini incelemek için, öfkenin bir saldırganlık ifadesi olduğu düşünülerek, C. D. Spielberger (1983) tarafından geliştirilen ve A. Kadir Özer (1994) tarafından Türkçe' ye uyarlanan 44 maddelik, Durumluk Sürekli Öfke Ölçeği kullanılmıştır (Akt. Savaşır, Şahin, 1997). İki ölçek arasındaki ilişki, öğrenci grubu için, .47, ana-baba grubu için, .21, öğrenci-ana-baba her iki grup için .30 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

3.3.4. Görüşme Formu

Araştırmada Saldırganlık Envanteri uygulandığı dönemde, görüşme formu hazırlamak için denekler ölçek uygulama süresince gözlenmiştir. İki ay süren ölçek uygulama sırasında çeşitli saldırganlık ifadeleri ya da tutumları şekillendirilmiş ve kullanılan Saldırganlık Envanterinin maddeleri ve uzman görüşleri göz önünde bulundurularak 10 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Uzman görüşleri alındıktan sonra son şekli verilmeden 10 öğrenci ile bir pilot çalışma yapılmış asıl uygulamaya daha sonra geçilmiştir. Pilot çalışmada hazırlanan soruların anlaşılır ve amaçla tutarlı olduğu gözlenmiştir. Asıl çalışmada öğrencilerin Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalaması ve standart sapması göz önünde bulundurularak saldırganlık puanları yüksek ve düşük olan toplam 14 öğrenci ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme formu ile nicel verileri destekleyecek nitel bilgiler elde edilmesi düşünülmüştür.

3.4. Verilerin Toplanması

Bu araştırma Borsa Lisesi, Enver Kurttepelı Lisesi, Kozanoğlu Lions Lisesi, Nezihe Yalvaç Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi' nde yapılmıştır. Uygulama için okullara araştırmacı tarafından gidilmiş, okul kayıtlarından, sınıf başkanları ve sınıf öğretmenlerinden faydalanılarak sınıflardaki iki kardeşli olan öğrenciler tespit edilmiştir. Ayrıca kişisel bilgi formuna da kontrol amaçlı doğum sırası 1. ve 2. olarak yazılmış iki kardeşli olmayanların formları değerlendirme dışı bırakılmıştır. Formlar, öğrenciler okul rehberlik ve psikolojik danışma servisine tek-tek çağırılarak verilmiş, araştırma hakkında bilgi verildikten sonra envanter anlatılmış ve anne-babalarının dolduracakları yerler gösterilmiştir. Öğrenci bilgi formu, anne-baba bilgi formu, öğrenci ve anne-babanın dolduracağı (üzerinde kimlerin dolduracağı belirtilmiş olan) envanter birlikte verilmiştir. Uygulamaya katılan öğrencilerden isimlerini yazmalarını istenmiş, bunun daha sonra görüşme yapmak gerekirse kendilerine ulaşmak ve isterlerse sonuçlardan haberdar olmalarını sağlayabilmek için olduğu anlatılmış, doldurdukları formları okul psikolojik danışmanına teslim etmeleri istenmiş, araştırmacının da okula gideceği günler öğrencilere duyurulmuştur. Uygulama için okul yöneticileri ile konuşulmuş ve yöneticilerden izin alınmıştır. Uygulama 2000-2001 eğitim öğretim yılı ocak-şubat aylarında gerçekleştirilmiştir. Uygulamadan sonra oluşturulmuş yarı

yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak saldırganlık düzeyi yüksek ve düşük olan öğrencilerle ön çalışma yapılmış ve daha sonra asıl uygulamaya geçilmiştir.

3. 5. Verilerin İstatistiksel Analizi

Öğrenciler ile anne-babalarının Saldırganlık Envanterine, öğrencilerin görüşme formlarına verdikleri cevaplar araştırmacı tarafından puanlanmış ve kodlanmıştır. Daha sonra kişisel bilgiler ve öğrenciler ile anne-babalarının envanterden elde ettikleri puanlar kodlanmıştır. Anne-baba saldırganlık düzeyi değişkenleri anne-babanın saldırganlık envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalaması ve standart sapması alınarak, aritmetik ortalamasının bir standart sapma altı ve bir standart sapma üstü olacak şekilde süreksiz hale getirilmiştir (anne $\bar{X}=22.26$, $Ss=7.25$, baba $\bar{X}=23.63$, $Ss=8.70$). Anne için, 0-15 puan arası alt, 16-30 puan arası orta, 31 puan ve yukarısı üst; baba için, 0-15 puan arası alt, 16-32 puan arası orta, 33 puan ve üstü yüksek olarak belirlenmiştir.

Bu araştırmada ana-babaların saldırganlık düzeyleri, öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türü açısından öğrencilerin saldırganlık puanlarında farklılaşma olup olmadığını incelemek için SPSS paket programından, çift yönlü varyans analizi, farklılık varyans analizine göre anlamlı bulunduğu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını saptayabilmek amacıyla en çok kullanılan ve çoklu karşılaştırma hatasına karşı koruma sağlanan scheffe testi, ortak etkilerde anlamlılıkları test etmek için ise eşleştirilmiş gruplarda t testi kullanılmıştır. Görüşme formlarındaki kodlamalar elde yapılmış ve ana temalar çıkarılarak alt başlıklar halinde bütünleştirilmiştir. Bulgularda verilen örneklerde öğrencilerin isimleri gizli tutularak, ad ve soyadlarının baş harfleri kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde ana-babaların saldırganlık düzeyleri, öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türü ile öğrencilerin saldırganlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik bulgular ve öğrencilerin ana-babalarının saldırganlıkları ile kendi saldırganlıkları arasındaki ilişkiye dair görüşleri ile ilgili bulgular alt amaçlardaki sıraya uygun bir biçimde sunulmuştur.

4.1. Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Cinsiyetleri Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin saldırganlık envanteri puanlarında anne saldırganlık düzeyi ve cinsiyetleri açısından farklılaşma olup olmadığını saptamak amacıyla öğrencilerin Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları üzerinde analizler yapılmıştır. Öğrencilerin anne saldırganlık düzeyleri ve cinsiyetlerine göre Saldırganlık Envanteri puanlarının n , \bar{X} , ve S değerleri Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3

Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Cinsiyetlerine Göre Saldırganlık Envanteri Puanlarının n , Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

CİNSİYET	KIZ			ERKEK			TOPLAM		
	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S
ANNE SALDIRGANLIK DÜZEYİ									
DÜŞÜK	22	21.05	5.61	28	19.96	5.90	50	20.44	5.73
ORTA	102	24.56	6.73	91	26.44	7.65	193	25.45	7.22
YÜKSEK	14	32.93	10.82	19	28.84	9.30	33	30.58	10.00
TOPLAM	138	24.85	7.64	138	25.46	8.06	276	25.15	7.84

Tablo 3’de görüldüğü gibi en yüksek Saldırganlık Envanteri puan ortalaması yüksek saldırganlık düzeyinde anneye sahip kız öğrencilere ($\bar{X} = 32.93$), en düşük puan ortalaması ise düşük saldırganlık düzeyinde anneye sahip erkek öğrencilere aittir ($\bar{X} = 19.96$)

Anneleri farklı saldırganlık düzeyinde olan kız ve erkek öğrencilerin Saldırganlık Envanteri puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek için 3 x 2’lik çoklu varyans analizi uygulanmış ve sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4

Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Cinsiyetleri Açısından Saldırganlık Envanteri Puanları Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Anne Saldırganlık Düzeyi	2097.55	2	10.48.78	19.52	.000**
Cinsiyet	28.52	1	28.52	.531	.467
Anne Saldırganlık Düzeyi x Cinsiyet	290.60	2	145.30	2.71	.069
Hata	14504.94	270	53.72	–	–
TOPLAM	16921.61	275	61.53	–	–

** P < .01

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin saldırganlık puanlarında anne saldırganlık düzeyi açısından anlamlı farklılıklar bulunurken (F= 19.52), cinsiyet açısından anlamlı farklılıklar bulunamamıştır (F= .531). Anne saldırganlık düzeyi ve cinsiyetin saldırganlık puanları üzerindeki ortak etkileri incelendiğinde ise (F=2.71) anlamlı farklılıklar bulunamamıştır.

Varyans analizi sonucunda görülen farkın kaynağına scheffe testi ile bakıldığında, yüksek saldırganlık düzeyinde annesi olan öğrencilerin ($\bar{X} = 30.58$), orta

($\bar{X}=25.45$) ve düşük saldırganlık düzeyinde ($\bar{X}=20.44$) annesi olan öğrencilere göre; orta saldırganlık düzeyinde annesi olan öğrencilerin ($\bar{X}=25.45$) düşük saldırganlık düzeyinde annesi olan öğrencilere ($\bar{X}=20.44$) göre daha yüksek saldırganlık puanlarına sahip olduğu görülmektedir.

4.2. Öğrencilerinin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Cinsiyetleri Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin saldırganlık puanlarında baba saldırganlık düzeyi ve cinsiyete ilişkin farklılaşma olup olmadığını saptamak amacıyla öğrencilerin Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanlar üzerinde analizler yapılmıştır. Baba saldırganlık düzeyleri ve öğrencilerin cinsiyetlerine göre Saldırganlık Envanteri puanlarının n , \bar{X} ve S değerleri Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5

Öğrencilerin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Cinsiyetlerine Göre Saldırganlık Envanteri Puanlarının n , Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

CİNSİYET BABA SALDIRGANLIK DÜZEYİ	KIZ			ERKEK			TOPLAM		
	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S
DÜŞÜK	21	21.19	7.73	26	20.46	6.87	47	20.79	7.19
ORTA	101	24.65	6.96	88	25.83	7.63	189	25.20	7.27
YÜKSEK	16	30.88	8.59	24	29.50	8.35	40	30.05	8.36
TOPLAM	138	24.85	7.64	138	25.46	8.06	276	25.15	7.84

Tablo 5’de görüldüğü gibi en yüksek Saldırganlık Envanteri puan ortalaması yüksek saldırganlık düzeyinde babaya sahip kız öğrencilere ($\bar{X}=30.88$), en düşük puan

ortalaması ise düşük saldırganlık düzeyinde babaya sahip erkek öğrencilere aittir ($\bar{X} = 20.46$)

Babaları farklı saldırganlık düzeyinde olan kız ve erkek öğrencilerin Saldırganlık Envanteri puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek için 3 x 2'lik çoklu varyans analizi uygulanmış sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Öğrencilerin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Cinsiyetleri Açısından Saldırganlık Envanteri Puanları Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Baba Saldırganlık Düzeyi	1855.48	2	927.74	16.73	.000**
Cinsiyet	16.581	1	16.581	.30	.585
Baba Saldırganlık Düzeyi x Cinsiyet	72.787	2	36.39	.656	.520
Hata	14976.76	270	55.47	—	—
TOPLAM	16921.61	275	61.53	—	—

** P< .01

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin saldırganlık puanlarında baba saldırganlık düzeyi açısından anlamlı farklılıklar bulunurken ($F= 16.73$), cinsiyet açısından anlamlı farklılıklar bulunamamıştır ($F= .30$). Baba saldırganlık düzeyi ve cinsiyetin saldırganlık puanları üzerindeki ortak etkileri incelendiğinde ise anlamlı farklılıklar bulunamamıştır ($F= .656$).

Varyans analizi sonucunda görülen farkın kaynağına scheffe testi ile bakıldığında, yüksek saldırganlık düzeyinde babası olan öğrencilerin ($\bar{X} = 30.05$), orta ($\bar{X} = 25.20$) ve düşük saldırganlık düzeyinde ($\bar{X} = 20.79$) babası olan öğrencilere göre; orta saldırganlık düzeyinde babası olan öğrencilerin ($\bar{X} = 25.20$) düşük saldırganlık

düzeyinde babası olan öğrencilere ($\bar{X}=20.79$) göre daha yüksek saldırganlık puanlarına sahip olduğu görülmektedir.

4.3. Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Sınıf Düzeyleri Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin saldırganlık puanlarında anne saldırganlık düzeyi ve öğrencilerin sınıf düzeylerine ilişkin farklılaşma olup olmadığını saptamak amacıyla öğrencilerin Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanlar üzerinde analizler yapılmıştır. Anne saldırganlık düzeyleri ve öğrencilerin sınıf düzeylerine göre Saldırganlık Envanteri puanlarının n, \bar{X} , ve S değerleri Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7

Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Sınıf Düzeyine Göre Saldırganlık Envanteri Puanlarının n, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

SINIF DÜZEYİ	9. SINIF			10. SINIF			11. SINIF			TOPLAM		
	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S
DÜŞÜK	28	21.64	5.63	10	20.10	5.51	12	17.92	5.79	50	20.44	5.74
ORTA	98	25.56	7.56	48	26.15	7.40	47	24.49	6.30	193	25.45	7.22
YÜKSEK	14	28.79	8.49	7	26.43	9.36	12	35.08	10.99	33	30.58	10.00
TOPLAM	140	25.10	7.53	65	25.25	7.59	71	25.17	8.75	276	25.15	7.84

Tablo 7'de görüldüğü gibi en yüksek Saldırganlık Envanteri puan ortalaması yüksek saldırganlık düzeyinde anneye sahip 11.sınıf öğrencilerine ($\bar{X} = 35.08$), en düşük puan ortalaması ise düşük saldırganlık düzeyinde anneye sahip 11.sınıf öğrencilerine aittir ($\bar{X} = 17.92$)

Anneleri farklı saldırganlık düzeyinde olan 9, 10 ve 11.sınıf öğrencilerinin saldırganlık envanteri puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup

olmadığını incelemek için 3x 3'lük çoklu varyans analizi uygulanmış sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8

Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Sınıf Düzeyi Açısından Saldırganlık Envanteri Puanları Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Anne Saldırganlık Düzeyi	2097.55	2	1048.78	19.68	.000**
Sınıf Düzeyi	9.23	2	4.62	.087	.917
Anne Saldırganlık Düzeyi x Sınıf Düzeyi	585.74	4	146.44	2.75	.029*
Hata	14229.09	267	53.29	–	–
TOPLAM	16921.61	275	61.53	–	–

* P< .05 ** P< .01

Tablo 8 incelendiğinde öğrencilerin saldırganlık puanlarında anne saldırganlık düzeyi açısından anlamlı farklılıklar bulunurken ($F= 19.68$), sınıf düzeyi açısından anlamlı farklılıklar bulunamamıştır ($F= .087$). Anne saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyinin saldırganlık puanları üzerindeki ortak etkileri incelendiğinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($F= 2.75$).

Varyans analizi sonucunda görülen farkın kaynağına scheffe testi ile bakıldığında, yüksek saldırganlık düzeyinde annesi olan öğrencilerin ($\bar{X} = 30.58$), orta ($\bar{X} = 25.45$) ve düşük saldırganlık düzeyinde ($\bar{X} = 20.44$) annesi olan öğrencilere göre; orta saldırganlık düzeyinde annesi olan öğrencilerin ($\bar{X} = 25.45$) düşük saldırganlık düzeyinde annesi olan öğrencilere ($\bar{X} = 20.44$) göre daha yüksek saldırganlık puanlarına sahip olduğu görülmektedir.

Anlamlı bulunan anne saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyinin ortak etkisinde farklılığı test etmek için yapılan eşleştirilmiş örneklemelerde t testi sonucunda ise, düşük

saldırıcılık düzeyinde anneye sahip öğrenciler ile 9, 10, 11. sınıf öğrencileri karşılaştırıldığında 9, 10, 11. sınıf öğrencileri lehine ($t=-3.45$, $t=-4.14$, $t=-2.89$); yüksek saldırıcılık düzeyinde anneye sahip öğrenciler ile 9, 10, 11. sınıf öğrencileri karşılaştırıldığında yüksek saldırıcılık düzeyinde anneye sahip öğrenciler lehine anlamlı sonuçlara rastlanmıştır ($t=2.69$, $t=2.97$, $t=2.40$). Orta saldırıcılık düzeyinde anneye sahip öğrenciler ile 9, 10, 11. sınıf öğrencileri karşılaştırıldığında anlamlı sonuçlar bulunamamıştır.

4.4. Öğrencilerin Baba Saldırıcılık Düzeyleri ve Sınıf Düzeyleri Açısından Saldırıcılık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin saldırıcılık puanlarında baba saldırıcılık düzeyi ve sınıf düzeyine ilişkin farklılaşma olup olmadığını saptamak amacıyla öğrencilerin Saldırıcılık Envanterinden aldıkları puanlar üzerinde analizler yapılmıştır. öğrencilerin baba saldırıcılık düzeyleri ve sınıf düzeylerine göre Saldırıcılık Envanteri puanlarının n , \bar{X} ve S değerleri Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9

Öğrencilerin Baba Saldırıcılık Düzeyi ve Sınıf Düzeylerine Göre Saldırıcılık Envanteri Puanlarının n , Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

SINIF DÜZEYİ	9. SINIF			10. SINIF			11. SINIF			TOPLAM		
	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S
BABA SALDIRGANLIK DÜZEYİ												
DÜŞÜK	25	20.32	6.32	12	22.25	9.21	10	20.20	7.11	47	20.79	7.19
ORTA	98	25.63	7.15	45	25.29	7.06	46	24.20	7.80	189	25.20	7.28
YÜKSEK	17	29.06	8.28	8	29.50	6.65	15	31.47	9.54	40	30.05	8.37
TOPLAM	140	25.10	7.53	65	25.25	7.59	71	25.17	8.75	276	25.15	7.84

Tablo 9'da görüldüğü gibi en yüksek Saldırıcılık Envanteri puan ortalaması yüksek saldırıcılık düzeyinde babaya sahip 11.sınıf öğrencilerine ($\bar{X} = 31.47$), en

düşük puan ortalaması ise düşük saldırganlık düzeyinde babaya sahip 11.sınıf öğrencilerine aittir ($\bar{X} = 20.20$).

Babaları farklı saldırganlık düzeyinde olan 9, 10 ve 11.sınıf öğrencilerinin saldırganlık envanteri puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek için 3x 3'lük çoklu varyans analizi uygulanmış sonuçları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10

Öğrencilerin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Sınıf Düzeyleri Açısından Saldırganlık Envanteri Puanları Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Baba Saldırganlık Düzeyi	1855.48	2	927.74	16.61	.000**
Sınıf Düzeyi	19.52	2	9.76	.175	.840
Baba Saldırganlık Düzeyi x Sınıf Düzeyi	129.39	4	32.35	.579	.678
Hata	14917.22	267	55.87	—	—
TOPLAM	16921.61	275	61.53	—	—

** P< .01

Tablo 10 incelendiğinde öğrencilerin saldırganlık puanlarında baba saldırganlık düzeyi açısından anlamlı farklılıklar bulunurken (F= 16.61) sınıf düzeyi açısından anlamlı farklılıklar bulunamamıştır (F= .175). Baba saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyinin saldırganlık puanları üzerindeki ortak etkileri incelendiğinde anlamlı farklılıklar bulunamamıştır (F= .579).

Varyans analizi sonucunda görülen farkın kaynağına scheffe testi ile bakıldığında, yüksek saldırganlık düzeyinde babası olan öğrencilerin ($\bar{X} = 30.05$), orta ($\bar{X} = 25.20$) ve düşük saldırganlık düzeyinde ($\bar{X} = 20.79$) babası olan öğrencilere göre; orta saldırganlık düzeyinde babası olan öğrencilerin ($\bar{X} = 25.20$) düşük saldırganlık

düzeyinde babası olan öğrencilere ($\bar{X}=20.79$) göre daha yüksek saldırganlık puanlarına sahip olduğu görülmektedir.

4.5. Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyleri ve Kardeş Çifti Türü Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin saldırganlık puanlarında anne saldırganlık düzeyi ve öğrencilerin kardeş çifti türlerine ilişkin farklılaşma olup olmadığını saptamak amacıyla öğrencilerin Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanlar üzerinde analizler yapılmıştır. Anne saldırganlık düzeyleri ve öğrencilerin kardeş çiftlerine göre Saldırganlık Envanteri puanlarının n , \bar{X} , ve S değerleri Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11

Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Kardeş Çifti Türlerine Göre Saldırganlık Envanteri Puanlarının n , Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

KARDEŞ ÇİFTİ TÜRLERİ	İKİSİ KIZ			İKİSİ ERKEK			BİR KIZ BİR ERKEK			TOPLAM		
	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S
ANNE SALDIRGANLIK DÜZEYİ												
DÜŞÜK	10	20.40	5.93	20	19.60	6.22	20	21.30	5.30	50	20.44	5.74
ORTA	36	23.86	6.85	45	26.31	6.86	112	25.61	7.46	193	25.45	7.22
YÜKSEK	3	38	8.89	13	30.23	8.04	17	29.53	11.21	33	30.58	10.00
TOPLAM	49	24.02	7.68	78	25.24	7.74	149	25.48	7.97	276	25.15	7.84

Tablo 11’de görüldüğü gibi en yüksek Saldırganlık Envanteri puan ortalaması yüksek saldırganlık düzeyinde anneye sahip iki kız kardeş olan öğrencilere ($\bar{X} = 38$), en düşük puan ortalaması ise düşük saldırganlık düzeyinde anneye sahip iki erkek kardeş olan öğrencilere aittir ($\bar{X} = 19.60$).

Anneleri farklı saldırganlık düzeyinde olan iki kız, iki erkek, bir kız bir erkek kardeş çifti olan öğrencilerin saldırganlık envanteri puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek için 3x 3'lük çoklu varyans analizi uygulanmış sonuçları Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12

Öğrencilerin Anne Saldırganlık Düzeyi ve Kardeş Çifti Türü Açısından Saldırganlık Envanteri Puanları Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Anne Saldırganlık Düzeyi	2097.55	2	1048.78	19.34	.000**
Kardeş Çifti Türü	31.57	2	15.79	.29	.748
Anne Saldırganlık Düzeyi x Kardeş Çifti Türü	309.88	4	77.47	1.43	.225
Hata	14482.61	267	54.24	—	—
TOPLAM	16921.61	275	61.53	—	—

** P< .01

Tablo 12 incelendiğinde öğrencilerin saldırganlık puanlarında anne saldırganlık düzeyi açısından anlamlı farklılıklar bulunurken (F= 19.34), kardeş çifti türü açısından anlamlı farklılıklar bulunamamıştır (F= .29). Anne saldırganlık düzeyi ve kardeş çifti türünün öğrencilerin saldırganlık puanları üzerindeki ortak etkileri incelendiğinde anlamlı farklılıklar bulunamamıştır (F= 1.43).

Varyans analizi sonucunda görülen farkın kaynağına scheffe testi ile bakıldığında, yüksek saldırganlık düzeyinde annesi olan öğrencilerin ($\bar{X} = 30.58$), orta ($\bar{X} = 25.45$) ve düşük saldırganlık düzeyinde ($\bar{X} = 20.44$) annesi olan öğrencilere göre; orta saldırganlık düzeyinde annesi olan öğrencilerin ($\bar{X} = 25.45$) düşük saldırganlık

düzeyinde annesi olan öğrencilere ($\bar{X}=20.44$) göre daha yüksek saldırganlık puanlarına sahip olduğu görülmektedir.

4.6. Öğrencilerin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Kardeş Çifti Türü Açısından Saldırganlık Envanteri Puanlarının İncelenmesine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin saldırganlık puanlarında baba saldırganlık düzeyi ve kardeş çifti türüne ilişkin farklılaşma olup olmadığını saptamak amacıyla öğrencilerin Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanlar üzerinde analizler yapılmıştır. Baba saldırganlık düzeyleri ve öğrencilerin kardeş çiftlerine göre Saldırganlık Envanteri puanlarının n, \bar{X} , ve S değerleri Tablo 13’de gösterilmiştir.

Tablo 13

Öğrencilerin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Kardeş Çifti Türüne Göre Saldırganlık Envanteri Puanlarının n, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

KARDEŞ ÇİFTİ BABA SALDIRGANLIK DÜZEYİ	İKİSİ KIZ			İKİSİ ERKEK			BİR KIZ BİR ERKEK			TOPLAM		
	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S	n	\bar{X}	S
DÜŞÜK	8	20.63	8.72	21	21.19	6.93	18	20.39	7.20	47	20.79	7.19
ORTA	38	24.53	7.61	43	25.47	7.53	108	25.33	7.12	189	25.20	7.28
YÜKSEK	3	26.67	4.16	14	30.64	6.32	23	30.13	9.85	40	30.05	8.37
TOPLAM	49	24.02	7.68	78	25.24	7.74	149	25.48	7.97	276	25.15	7.84

Tablo 13’de görüldüğü gibi en yüksek Saldırganlık Envanteri puan ortalaması yüksek saldırganlık düzeyinde babaya sahip iki erkek kardeş olan öğrencilere ($\bar{X}=30.64$), en düşük puan ortalaması ise düşük saldırganlık düzeyinde babaya sahip bir kız bir erkek kardeş olan öğrencilere aittir ($\bar{X}=20.39$).

Babaları farklı saldırganlık düzeyinde olan iki kız, iki erkek, bir kız bir erkek kardeş çifti olan öğrencilerin saldırganlık envanteri puanları aritmetik ortalamaları

arasında anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek için 3x 3'lük çoklu varyans analizi uygulanmış sonuçları Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14

Öğrencilerin Baba Saldırganlık Düzeyi ve Kardeş Çifti Türü Açısından Saldırganlık Envanteri Puanları Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Baba Saldırganlık Düzeyi	1855.48	2	927.74	16.52	.000**
Kardeş Çifti	39.59	2	19.80	.35	.703
Baba Saldırganlık Düzeyi x Kardeş Çifti	28.49	4	7.12	.13	.973
Hata	14998.05	267	56.17	—	—
TOPLAM	16921.61	275	61.53	—	—

** P< .01

Tablo 14 incelendiğinde öğrencilerin saldırganlık puanlarında baba saldırganlık düzeyi açısından anlamlı farklılıklar bulunurken (F= 16.52), kardeş çifti açısından anlamlı farklılıklar bulunamamıştır (F= .35). Baba saldırganlık düzeyi ve kardeş çiftinin saldırganlık puanları üzerindeki ortak etkileri incelendiğinde anlamlı farklılıklar bulunamamıştır (F= .13).

Varyans analizi sonucunda görülen farkın kaynağına scheffe testi ile bakıldığında, yüksek saldırganlık düzeyinde babası olan öğrencilerin ($\bar{X} = 30.05$), orta ($\bar{X} = 25.20$) ve düşük saldırganlık düzeyinde ($\bar{X} = 20.79$) babası olan öğrencilere göre; orta saldırganlık düzeyinde babası olan öğrencilerin ($\bar{X} = 25.20$) düşük saldırganlık düzeyinde babası olan öğrencilere ($\bar{X} = 20.79$) göre daha yüksek saldırganlık puanlarına sahip olduğu görülmektedir.

4.7. Saldırganlık Envanteri Puanı Düşük ve Yüksek Olan Öğrencilerin Anne Babalarının Saldırganlıkları İle Kendi Saldırganlıkları Arasındaki İlişki Konusundaki Görüşlerine İlişkin Bulgular

Görüşmelerden elde edilen bulgular araştırmacı tarafından elde kodlanmış ve 5 ana tema belirlenmiştir. Ana temalar ve elde edilen bulgular Tablo 15’de gösterilmiştir.

Tablo 15

Saldırganlık Puanı Düşük ve Yüksek Olan Öğrencilerin Ana Temalar Çerçevesinde Anne Babalarının Saldırganlıkları İle Kendi Saldırganlıkları Arasındaki İlişki Konusundaki Görüşleri

Saldırganlık Düzeyleri Ana Temalar	Düşük Puan Alan Öğrenciler	Yüksek Puan Alan Öğrenciler
Saldırganlığın Tanımı	Suçlama, eleştiri, başkasının hakkını gasp etme, kısıtlama, hakaret, kaba kuvvet, tehdit etme, sinirlenme, kavga etme, bağırma, öfkelenme, kendini ispat, küfür etme	Bencilce davranma, zorlama, el-kol tavırları, dövmek, sinirlilik, hakaret, saygısızlık, küfür etme, kalp kırma
Saldırganlık Gösterilen Durumlar	Kişiliğe hakaret, sinirlilik, engellenme, üstünlük kurmak isteme hallerinde	Kendini korumak için, sinirlilik durumunda
Ne Tür Saldırgan Davranış Görüp Uyguladıkları	Fiziksel, sözel şiddete Maruz kalma ve uygulama	Anneden ve babadan sözel saldırganlığa maruz kalma, nadiren sözel saldırganlık uygulama
Saldırganlığa Maruz Kalmanın Çevreleri İle	Tepkili olma, yalnız kalmak isteme, ders	Etkilenme az, okul başarısında

İlişkilerini Nasıl Etkilediği (Kendileri, Arkadaşları, Öğretmenleri ile)	başarısının düşmesi, derse konsantre olamama, öğretmenlerle ilişkilerin bozulması, utanma	düşme az arkadaşlarla ve öğretmenlerle problem yok
Saldırganlığa Maruz Kalmanın Geleceğe İlişkin Yansımalarının Ne Olabileceği	Çocuklarını aşırı koruma, bağırıp kızabilme, şartlara bağlı olarak etkilenme, olumsuz olumluya çevirme	Tatlı sert olma olumsuzu olumluya çevirme, gerektiği gibi davranma

Tablo 15 incelendiğinde, araştırmada belirlenen amaç doğrultusunda 5 ana tema belirlenmiştir. Bu temalar: Saldırganlığın tanımı, saldırganlık gösterilen durumlar, ne tür saldırgan davranış görüp uyguladıkları, saldırganlığa maruz kalmanın çevreleri ile ilişkilerini nasıl etkilediği (kendileri, arkadaşları, öğretmenleri ile), saldırganlığa maruz kalmanın geleceğe ilişkin yansımalarının ne olabileceği olarak sıralanabilir.

Tablo 15’de görüldüğü gibi saldırganlık, saldırganlık düzeyi yüksek ve düşük olan iki öğrenci grubu tarafından da sözel ve davranışsal boyutta tanımlanmış, insanın sinirlenince sözel ya da davranışları ile karşısındakine, zarar vermesi vurması ya da bağırması olarak belirtilmiştir.

Örnek olarak, saldırganlık puanı yüksek H.A. (kız), saldırganlığı “ses tonunu yükseltmek, küfür etmek, dövmek” olarak tanımlarken, saldırganlık puanı yüksek M. G. (kız), saldırganlığı “başkalarının yanında azarlamak ve küçük düşürmek, dövmek, evde kardeşlerinin yanında azarlanıp dövülmek” olarak, saldırganlık puanı düşük olan B. S. (kız), “en ufak bir şeyde sinirlenip bağırarak, karşısındaki insana saygılı olmamak, hakaret etmek, birbirinin kalbini kırmak ve kavga etmek” olarak, saldırganlık puanı düşük S.T. (kız) ise, “aşırı derecede sinirlilik, karşısındaki insanlara el kol tavırları, birisini dövmek ya da dövmeye yeltenmek” olarak tanımlamıştır.

Saldırganlık gösterilen durumlar temasında, Tablo 15’de görüldüğü gibi, saldırganlık puanı yüksek olan öğrenciler, kişiliğe hakaret edildiğinde, kendilerini korumak için, sinirlilik hallerinde, başkalarına üstünlüğünü kabul ettirmek için ve

engellendiklerinde, yanıtlarını verirken, saldırganlık puanı düşük öğrenciler ise, “ saldırganlık göstermenin çok gerekli olmadığını” belirtirken, bir öğrenci ise “çok gerekli değil ama kendimi korumak için ve sinirlendiğimde baş vurabilirim” yanıtını vermiştir.

Örnek olarak saldırganlık puanı yüksek olan H. A. (kız), saldırganlık gösterdiği durumları, “başkalarına yapmadığım şeyleri bana yaptıkları zaman, demokratik olmayan durumlarda, sinirli olduğum, engellendiğim durumlarda, saygısızlık edildiğinde, kişiliğime hakaret edildiğinde” olarak yanıtlarken, saldırganlık puanı düşük E. K. (kız), “her zaman pozitif ortam olmuyor, sinirlendiğimde bulunduğum ortamı terk ederim fakat aşırıya kaçmaya gerek olmadan kendimi korumak için saldırgan tutumlar sergileyebiliyorum” olarak yanıtlamış, saldırganlık puanı düşük E. B. (kız), ise, “çok zor durumda kalmadıktan sonra saldırgan davranmıyorum. Sorunları kırmadan rica ile çözmeye çalışıyorum. Sinirlenince bazen birilerine bağırabiliyorum.”yanıtını vermiştir.

Ne tür saldırgan tutum ve davranış görüp uyguladıkları temasında, Tablo 15’de görüldüğü gibi, saldırganlık puanı yüksek öğrenciler, anne ve babanın birbirleri ile tartışması, babanın anneye zarar verecek şekilde fiziksel şiddet göstermesi, anne-babanın kendilerine ya da kardeşlerine sözel ve fiziksel şiddet uygulamasına maruz kaldıklarını, kendilerinin de genelde sinirli olduklarını, kardeşlerine ya da aile bireylerine bağırduklarını ya da zaman-zaman fiziksel zarar verebildiklerini belirtirken, saldırganlık düzeyi düşük olan öğrenciler ise, çok küçükken anne ve babalarının birbirlerine sözel ya da fiziksel şiddete baş vurduklarını fakat bu dönemlerde saldırgan tutumlara ve şiddete maruz kalmadıklarını, genelde izinsiz dışarıya çıktıklarında annelerinin sözel saldırganlıkta bulunabildiğini, kendilerinin de çok zorda kalmadıkça şiddet göstermediklerini belirtmişlerdir.

Örnek olarak, saldırganlık düzeyi yüksek, S. A. (erkek), “ babam fazla sinirli, örneğin; ağabeyime sinirleniyor, herkese bağırıyor, ağabeyimle geçinemiyor, evde şakalaşıyoruz, ses çıkıyor diye bağırıyor, bende arkadaşlarıma bağırabiliyorum, konuşmadığım arkadaşlarım bile en ufak bir şey yapsalar beni önemsemediklerini hissediyorum, onlara karşı sinirli oluyorum. Evde ağabeyime hatalı olsam bile bağırabiliyorum” yanıtını verirken, saldırganlık düzeyi düşük S. T. (kız), “babam kesinlikle saldırgan tutum göstermez, annem sadece sinirlenir. Hatamız var ise konuşma yoluna gider, aşırı tepki vermez, ben genelde saldırgan değilim fakat arkadaşlarımdan

saldırganlık gördüğümde sinirlenebiliyorum, bu anne babamdan kaynaklanmıyor. Çünkü; çok sakin bir aile yaşantımız var” yanıtını vermiştir.

Saldırganlığa maruz kalmanın çevreleri ile ilişkilerini nasıl etkilediği (kendileri, arkadaşları, öğretmenleri ile) temasına, Tablo 15’de görüldüğü gibi, saldırganlık puanları yüksek öğrenciler arkadaşları ile ilişkilerinde tepkili olduklarını, onların kendilerini anlamadıklarını düşündüklerini, arkadaşlarından geride durup yalnız kalmayı seçtiklerini, onlardan utandıklarını, derse konsantre olamayınca ders başarılarının düştüğünü ve öğretmenleri ile ilişkilerinin zaman-zaman derse katılmadıkları için bozulduğunu belirtirken, saldırganlık puanı düşük olan öğrenciler ise, genelde evde bu tür saldırgan tutumlar olmadığı için etkilenmediklerini, iki öğrenci okul başarılarının düştüğünü fakat arkadaşları ve öğretmenleri ile problem yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Örnek olarak, saldırganlık puanı yüksek olan O. T. (kız), “ sabah okula sinirli geliyorum, arkadaşlarıma ve öğretmenlerime çatmak istiyorum. Hep beni sözlüye kaldırıyor diye öğretmenime sinirleniyorum, biri bir şey söylese kızılacak bir şey olmasa bile kızıyorum” yanıtını verirken, saldırganlık puanı düşük E. K. (kız), “okulumu ve derslerimi etkiledi, arkadaşlarımla arasına giremedim. Öğretmenlerimle bir sorun yaşamadım.”olarak yanıtlamış, saldırganlık puanı düşük A. K. (erkek), ise, “Evde ailemle ve kardeşlerimle soğuk oluyoruz. Küçük kardeşimle ilişkimizi etkiliyor. Ona bir şey yokken kızabiliyorum. Kızdıktan sonra oturup konuşuyorum. Arkadaşlarımla ve öğretmenlerimle ilişkilerimi etkilemiyor.” yanıtını vermiştir.

Saldırganlığa maruz kalmanın geleceğe ilişkin yansımalarının ne olabileceği, temasında, Tablo 15’de görüldüğü gibi, saldırganlık düzeyi yüksek olan öğrenciler olumlu aile yaşantıları olduğunda olumsuz davranışların ortaya çıkmayacağı, olumsuz aile yaşantısında olumsuz davranabileceklerini, çocuklarını aşırı derecede koruma davranışına gidebileceklerini, çocuklarına bağırıp kızabileceklerini belirtirken, iki öğrenci de maruz kaldıkları olumsuz durumların etkilerini olumluya çevirebilecekleri, bu durumları örnek alabileceklerini belirtmişlerdir. Saldırganlık puanı düşük olan öğrenciler ise, çocuklarına adil davranacaklarını, tatlı sert olacaklarını, olumsuz olan durumları olumluya çevirmek için gayret edeceklerini belirtmişlerdir.

Örnek olarak, saldırganlık puanı yüksek olan M. G. (kız), çocuklarıma gerektiği yerde bağırırım, eve, çevreye çok zarar verirse gerektiğinde döverim, çocuklarımla ya çok üzerlerine titrer ya da serbest bırakırım. Belki de çok döverim” yanıtını verirken, saldırganlık düzeyi düşük olan E. B. (kız), küçükken olsaydı olumsuz etkisi olur derdim, fakat bundan sonra olumsuz etkisi olmaz olumlu etkiler, ailemin yaptığı olumsuz davranışları yapmam, çocuklarımla için de her şey gerektiği gibi olmalı diye düşünüyorum. Tatlı sert bir anne olurum herhalde” yanıtını vermiştir.

Bu bulgular doğrultusunda saldırganlık puanları yüksek öğrencilerin, evde anne babaları tarafından çok fazla saldırgan tutum ve davranışlara maruz kaldıkları, saldırgan tutum ve davranışlara maruz kalmayan ya da çok az maruz kalan saldırganlık puanı düşük öğrencilere göre, daha fazla saldırganlık içeren yanıtlar verdikleri ve saldırganlıktan, saldırganlık puanı düşük öğrencilere göre daha fazla etkilendikleri, geleceğe ilişkin daha olumsuz düşündükleri sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu çalışma lise düzeyindeki öğrencilerin saldırganlık puanlarının anne-baba saldırganlık düzeyi, cinsiyet, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türü açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca bulgular bölümünde yer verilen istatistiksel analizler ışığında sonuçlar yorumlanmakta ve tartışılmaktadır.

Bu çalışmada nicel verilerin yanı sıra nitel veriler de kullanılmıştır. Kullanılan Saldırganlık Envanteri ile birlikte nitel verileri toplamak için görüşme yöntemi kullanılmış, görüşmelerden elde edilen veriler araştırmaya zenginlik kazandırmıştır.

1. Alt Amaç: Öğrencilerin anne saldırganlık düzeyi ve cinsiyetleri açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Araştırmanın birinci alt amacı “öğrencilerin anne saldırganlık düzeyi ve cinsiyetleri açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?” şeklinde ifade edilmişti. Yapılan istatistiksel işlemler sonucunda anne saldırganlık düzeyine göre öğrencilerin saldırganlık puanının farklılaştığı tespit edilmiştir. Anne saldırganlık düzeyi ve cinsiyetin ortak etkisi açısından öğrencilerin saldırganlık puanlarında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Anne-baba saldırganlık düzeyi farklı lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarında, yüksek saldırganlık düzeyi gösteren anneye sahip öğrencilerin, orta ve düşük saldırganlık düzeyi gösteren anneye sahip öğrencilere göre, orta saldırganlık düzeyindeki anneye sahip öğrencilerin düşük saldırganlık düzeyinde anneye sahip öğrencilere göre farklı saldırganlık puanlarına sahip oldukları saptanmıştır. Bulgular, anne saldırganlık düzeyleri ile öğrencilerin saldırgan tutum ve davranışlar göstermeleri arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Annenin çocuk yetiştirmede model etkisi olduğu düşünülürse bu sonuç kaçınılmazdır. Anneden kaynaklanan disiplin yöntemleri ve çocukların davranış problemleri incelendiğinde, annesi tarafından cezaya maruz kalan ve kalmayan iki grup üzerinde inceleme yapılmış, olumsuz disiplin yöntemlerinin davranış problemleri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir (Eiden, 1999).

Saldırgan tutum ve davranış sergilemede cinsiyet açısından bir fark olmaması, araştırma kapsamına alınan yaş grubunun ergen olması ve tepkilerinde her iki grubun da bu döneme özgü olarak aileye ve çevreye karşı agresif davranabileceği şeklinde yorumlanabilir. Ergenlerin saldırganlık puanlarında cinsiyet açısından farklılaşma olmaması annenin hangi saldırganlık düzeyinde olursa olsun ergenlerin saldırganlık düzeyini etkilemediği, her iki cinsiyetinde saldırgan davranışlar sergileyebileceği şeklinde yorumlanabilir. Hatunoğlu (1994), cinsiyet ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, cinsiyet ile saldırganlık arasında ilişki bulamamıştır. Bu araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Bu bulguların aksine Rowe ve Herstand (1986), yaptıkları çalışmada erkeklerin kızlardan daha saldırgan olduklarını ortaya koymuşlardır.

2. Alt amaç: Öğrencilerin baba saldırganlık düzeyi ve cinsiyetleri açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Araştırmanın ikinci alt amacı “öğrencilerin baba saldırganlık düzeyi ve cinsiyetleri açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?” şeklinde ifade edilmişti. Anne ve baba saldırganlık düzeyi farklı lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarında, yüksek saldırganlık düzeyi gösteren babaya sahip öğrencilerin, orta ve düşük saldırganlık düzeyi gösteren babaya sahip öğrencilere göre, orta saldırganlık düzeyindeki babaya sahip öğrencilerin düşük saldırganlık düzeyinde babaya sahip öğrencilere göre farklı saldırganlık puanlarına sahip oldukları saptanmıştır. Bulgular, baba saldırganlık düzeyleri ile öğrencilerin saldırgan tutum ve davranışlar göstermeleri arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Anne-babanın evde saldırgan tutum ve davranış sergilemesi, ergenlik döneminde ve zaten düşünceleri karmaşık olan ergenin agresif davranışlar sergilemelerine sebep olacak belki de sorunlarını şiddet göstererek çözmeye çalışabilecektir. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun 1998'de yapmış olduğu çalışmada anne-babaları tarafından dövüldüğünü söyleyen çocukların şiddet düzeylerinin anne-babası tarafından şiddet görmeyen çocukların şiddet düzeylerine göre daha yüksek olduğu saptanmış ve çocukların anneleri tarafından daha çok dövülmesine rağmen baba dayaağı yiyenlerin şiddet düzeylerinin daha yüksek olduğu bunun da ataerkil değerleriyle ilgili olarak açıklanabileceği ortaya koyulmuştur(Akt. Bilge,

Arslan, Doğan, 2000). Okullarda şiddet konusunu araştıran NCCE (National Committie For Citizens İn Education) ailenin ve diğer bireylerin çocuğun okuldaki saldırgan tutumunu ve davranışını etkilediğini okul başarısının düşmesi ile ilişkili olduğunu saptamıştır (Goldstein, Apter, Harotunian, 1984). Bu bulgular araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Yapılan istatistiksel işlemler sonucunda baba saldırganlık düzeyi ve cinsiyetin ortak etkisi açısından öğrencilerin saldırganlık puanlarında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Baba saldırganlık düzeyinde anlamlılık bulunması, cinsiyetle etkileşiminde anlamlılık bulunamaması saldırgan tutum ve davranışlarda cinsiyet farkının olmadığı, baba saldırganlık düzeyi ne olursa olsun her iki cinsiyetinde saldırgan tutum ve davranışlar sergileyebileceği anlamına gelebilir. Bu sonuçlara karşın, Araştırma kapsamına alınan okul sayısı ve denek sayısı arttırılsa idi farklı sonuçlar ortaya çıkabilirdi. Yapılan çeşitli araştırmalar araştırma bulgularının aksine saldırgan davranış ve tutumlar sergilemede cinsiyet farklılıklarını ortaya koymuştur. Lippa (1990), yaptığı araştırmada testosteron hormonu ve seratoninin saldırgan davranışı etkilediğini, erkeklerin yüksek oranda testosteron hormonuna sahip olmasından dolayı kadınlardan daha saldırgan olduklarını belirtmiştir (Akt. Studer, 1996). Bronson ve Desjardins (1968); Feshback (1970); Maccoby ve Jacklin (1971); Mark ve Ervin (1970); Mischel (1970); Young (1964), Hayvanlarla ve insan deneklerle yaptıkları çalışmalarda hormonal ve biyolojik değişkenler ve cinsiyet rollerinin öğrenilmesi ile erkeklerin kadınlardan daha saldırgan davranış sergilediklerini ortaya koymuşlardır (Akt., Lefkowitz, Eron, Walder, Huesmann, 1977). Tuzgöl (1998), yaptığı çalışmada erkeklerin kızlardan daha saldırgan davranışlar sergilediklerini ortaya koymuştur. Orpinos, Murray, Kelder (1999), yaptıkları araştırmada saldırganlığın cinsiyetle ilişkili olduğunu bulmuş, erkeklerin kızlardan daha saldırgan olduklarını belirtmişlerdir.

3. Alt amaç: Öğrencilerin anne saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyi açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Araştırmanın üçüncü alt amacı “öğrencilerin anne saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyi açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?” şeklinde ifade edilmişti. Yapılan incelemeler

sonucunda anne saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyinin öğrencinin saldırganlık puanına ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Anlamlı bulunan anne saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyinin ortak etkisinde farklılığı sınamak için yapılan t testi sonucunda ise, düşük saldırganlık düzeyinde anneye sahip öğrenciler ile 9, 10, 11. sınıf öğrencileri karşılaştırıldığında 9, 10, 11. sınıf öğrencileri lehine ($t=-3.45$, $t=-4.14$, $t=-2.89$); yüksek saldırganlık düzeyinde anneye sahip öğrenciler ile 9, 10, 11. sınıf öğrencileri karşılaştırıldığında yüksek saldırganlık düzeyinde anneye sahip öğrenciler lehine anlamlı sonuçlara rastlanmıştır ($t=2.69$, $t=2.97$, $t=2.40$). Orta saldırganlık düzeyinde anneye sahip öğrenciler ile 9, 10, 11. sınıf öğrencileri karşılaştırıldığında anlamlı sonuçlar bulunamamıştır.

4. Alt amaç: Öğrencilerin baba saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyi açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Araştırmanın dördüncü alt amacı “Öğrencilerin baba saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyi açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?” şeklinde ifade edilmişti. Yapılan istatistiksel işlemlerde baba saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyinin ortak etkisi anlamlı bulunamamıştır. Baba saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyinin ortak etkisinin anlamlı bulunmaması, öğrencilerin saldırgan davranış ve tutumlar sergilemelerinde iki değişkenin ortak etkisinin olmadığını göstermektedir. Baba saldırganlık düzeyi tek başına değişken olarak ele alındığında anlamlı olduğu halde sınıf düzeyi ile birlikte ele alındığında etki bulunamamıştır. Bu da öğrencilerin her sınıf düzeyinde de saldırgan tutum ve davranışlar göstermelerinin beklenebileceği düşüncesini ortaya çıkarabilir. Farklı saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip öğrencilerin baba saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyi açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların farklılaşacağı düşüncesi öğrencilerin ergenlik döneminde olmasından, yaşları ilerledikçe daha çok saldırganlık gösterebileceklerinden kaynaklanmıştır. Ortak etkide farkın olmaması sınıf düzeylerinin ve öğrencilerin yaşlarının birbirlerine yakın olmasından kaynaklanabilir. Araştırmadaki bu değişken ilköğretim ve orta öğretim düzeyleri olarak ele alınsaydı farklı sonuçlar ortaya çıkabilirdi.

5. Alt amaç: Öğrencilerin anne saldırganlık düzeyi ve kardeş çifti türü açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Araştırmanın beşinci alt amacı “öğrencilerin anne saldırganlık düzeyi ve kardeş çifti türü açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?” şeklinde ifade edilmişti. Yapılan istatistiksel incelemeler sonucunda anne saldırganlık düzeyi açısından öğrencilerin Saldırganlık Envanteri puanlarında farklılık bulunurken, anne saldırganlık düzeyi ve kardeş çiftinin ortak etkisi anlamlı bulunamamıştır. Farklı saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip öğrencilerin anne saldırganlık düzeyi ve kardeş çifti türü açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar beklenmesindeki ana neden, aynı cinsiyetten kardeşlerin birbirlerine saldırganlığı öğrenmede model olacağı ve iki erkek olan kardeş çiftinin daha saldırgan davranışlar sergileyebileceği düşüncesi idi. Anne saldırganlık düzeyi ve kardeş çifti açısından öğrencilerin saldırganlık puanlarının farklılaşmaması her üç çift kardeş çiftinin de saldırgan tutum ve davranışlardan birbirlerine yakın derecede etkilendiklerini, kız-kız, erkek-erkek, kız-erkek kardeş çiftlerinin eşdeğer şekilde saldırgan tutum ve davranışlar sergileyebilecekleri anlamına gelebilir. Kardeşlerin aynı ev ortamında yaşadıkları ve birbirlerinden sosyal öğrenme ile etkilenebilecekleri düşünülürse saldırganlık puanlarında farklılaşma olmaması doğal kabul edilebilir. Rowe ve Herstand (1986) yaptıkları çalışmada, aynı cinsiyetten kardeşlerin saldırganlıktan benzer şekilde etkilendikleri ve saldırganlığa benzer tepkiler verdikleri, farklı cinsiyette olan kardeşlerin saldırganlıktan etkilenmelerinin ve saldırganlığa tepkilerinin birbirine benzemediğini ortaya koymuşlardır.

6. Alt amaç: Öğrencilerin baba saldırganlık düzeyi ve kardeş çifti türü açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

Araştırmanın altıncı alt amacı “öğrencilerin baba saldırganlık düzeyi ve kardeş çifti türü açısından Saldırganlık Envanterinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?” şeklinde ifade edilmişti. Yapılan incelemeler sonucunda baba saldırganlık düzeyi açısından öğrencilerin saldırganlık

puanlarında anlamlı farklılığa rastlanmıŖken, baba saldırganlık düzeyi ve kardeŖ çiftinin öğrencilerin saldırganlık puanlarına ortak etkisi anlamlı bulunamamıŖtır. Baba saldırganlık düzeyinin anlamlı olup kardeŖ çiftinin anlamlı bulunamaması evdeki kardeŖ çiftlerinin saldırgan tutum ve davranıŖlardan benzer Ŗekilde etkilendikleri anlamına gelebilir.

7. Alt amaç: Saldırganlık düzeyi düşük ve yüksek olan öğrencilerin anne babalarının saldırganlıkları ile kendi saldırganlıkları arasındaki iliŖki konusundaki görüşleri nelerdir?

AraŖtırmanın yedinci alt amaçı “Saldırganlık düzeyi düşük ve yüksek olan öğrencilerin anne babalarının saldırganlıkları ile kendi saldırganlıkları arasındaki iliŖki konusundaki görüşleri nelerdir?” Ŗeklinde ifade edilmiŖti. Yapılan görüşmeler sonucunda öğrencilerin anne-baba saldırganlığından etkilendikleri, anne-baba saldırganlığı arttıka ergenlerinde saldırgan tutum ve davranıŖlar göstermelerinin arttığı ortaya çıkarılmıŖtır. Bu bulgu anne-baba saldırganlığından öğrencinin cinsiyeti, sınıf düzeyi ne olursa olsun etkilendiklerini ortaya koymuŖtur. Anne-babanın evdeki kavgaları ve huzursuzluklarının bütün deneklerde de davranıŖlarını etkilediğı, genelde ya içe kapanık oldukları ya da saldırgan tutumlar sergiledikleri ortaya çıkarılmıŖtır. Öğrenciler görüşmeler esnasında evdeki bu kavga ve dayaklardan bıktıklarını, okulda arkadaşları arasında bazı zamanlarda geride kaldıklarını, tepkilerinde bazen kırıcı oldukları için arkadaş edinemediklerini ifade ederek evdeki bu kavga ve huzursuzluğun gelişimlerini ve sosyal hayatlarını olumsuz etkilediğini vurgulamıŖlardır. Bu ifadeler, saldırgan tutum ve davranıŖların anne-babadan öğrenildiğı, ergenlerin hangi cinsiyette, sınıf düzeyinde olursa olsun bu tür tutum ve davranıŖlardan benzer Ŗekilde etkilendikleri anlamına gelebilir.

Fantuzzo, Bruch, Beriama, Atkins ve Markus (1997), aile Ŗiddetinin, çocukların bedensel sağılığını, duygusal iyilik halini ve ailenin sağıamlığını ciddi Ŗekilde tehdit ettiğini belirtmiŖlerdir. Fiziksel istismara uğrayan çocuklar yumuŖak baŖlı uysal, utangaç, içine kapanık, pasif, iletiŖim kuramayan çocuklar olabildiğı gibi; sinirli, aşırı hareketli, saldırgan, etrafındaki eŖyalara ve insanlara zarar veren yıkıcı çocuklar da olabilirler. Normal çocukluklarını yaşayamadıkları gibi ergenlik döneminde aileleri ve yaŖıtları ile iliŖkileri felaket halini alır. Kendilerine destek verecek, yardımcı olacak

doğru arkadaşları seçemezler bunun yanısıra kendileri için tehlikeli olabilecek arkadaşları seçerler. Kimseye güvenmedikleri için yalnız kalırlar (Cohn, 1986). Yalnız kalmak çocukta ya dolaylı saldırganlık ya da dolaysız saldırganlık çeşitleri geliştirmesine yol açabilir.

Dayak yiyen çocukta saldırganlık duygusu gelişir ve anne-babasını örnek alıp sorunlarını en kısa yoldan çözümlenmeye çalışır. Aile bireyelerine karşı koyamadığı için saldırganlığını dolaylı olarak gösterebilir. Anne-babasına kızgınlık, düşmanlık ve nefret hisleri geliştirerek onları kızdırma yoluna gidebilir (Navaro, 2000). Bunun yanı sıra fiziksel istismarın çocuk üzerindeki etkileri, istismarın şiddeti, çocuğun yaşı ve diğer faktörlere bağlıdır. Genellikle fiziksel istismardan en çok zarar gören bölge beyin bölgesi olmaktadır. Daha sonraki yapılan araştırmalarda ise fiziksel istismarın çocuk üzerinde az da olsa performans ve başarı düşmesine sebep olduğu ortaya koyulmuştur (McCormack, 1980).

Ergenlerde anne-baba saldırganlığı ile ergenlerin saldırganlıkları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için yapılan bu çalışmada anne-baba saldırganlık düzeylerine göre öğrencilerin saldırganlık puanlarının farklılaştığı ortaya çıkarılmıştır. Cinsiyet, sınıf düzeyi ve kardeş çifti, açısından saldırganlık puanları incelendiğinde farklılıklar bulunamamıştır. Bakılan ortak etkilerde ise anne-saldırganlık düzeyi ve sınıf düzeyinin ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak anne-babanın saldırganlıkları ile öğrencilerin saldırganlıkları arasında ilişki olduğu ve anne-babanın saldırganlığı arttıkça ergenlerin de saldırganlıklarının arttığı ortaya çıkarılmıştır.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu araştırmanın sonucunun önceki aile içi şiddet ve saldırganlık ile ilgili araştırma bulgularını bazı açılardan destekler nitelikte olduğu gözlenmiştir. Yapılan araştırmaların bir çoğunda ana-baba tutumlarının çocuğun saldırganlık düzeyini etkilediği ortaya çıkarılmış çok az çalışmada ise etki tanımlanamamıştır.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, ana-babanın saldırganlıklarına göre öğrencilerin saldırganlık puanlarının farklılaştığı ortaya çıkarılmıştır. Farklılıkların kaynağına bakıldığında, yüksek saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanları aritmetik ortalamalarının orta ve düşük saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanları aritmetik ortalamalarına göre; orta saldırganlık düzeyinde anne-babası olan öğrencilerin saldırganlık puanları aritmetik ortalamalarının düşük saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanları aritmetik ortalamasına göre anlamlı derecede farklı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Cinsiyet, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türüne göre öğrencilerin saldırganlık puanlarında farklılığa rastlanmamıştır. Anne saldırganlık düzeyi-cinsiyet, baba saldırganlık düzeyi-cinsiyet, baba saldırganlık düzeyi-sınıf düzeyi, anne saldırganlık düzeyi-kardeş çifti türü, baba saldırganlık düzeyi-kardeş çifti türünün ortak etkilerine bakıldığında anlamlılığa rastlanmazken, sınıf düzeyi ve anne saldırganlık düzeyinin öğrencilerin saldırganlık puanları üzerindeki ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Öğrencilerin sınıf düzeyi ve annenin saldırganlık düzeyi yükseldikçe öğrencinin de saldırganlık puanı yükselmektedir.

Araştırmanın nitel boyutu olan öğrencilerle yapılan görüşmelerde, ailesinde saldırganlığa maruz kalan öğrencilerin daha çok saldırgan tutum ve davranış sergiledikleri; saldırganlığa çok az maruz kalan ya da hiç maruz kalmayan öğrencilerin saldırgan tutum ve davranışları çok az sergiledikleri ya da hiç sergilemedikleri ortaya çıkarılmıştır.

5.2. Öneriler

Elde edilen bu sonuçlar, orta öğretimde gözlenen birtakım uyumsuz davranışların ve problemlerin daha erken ve daha uygulamaya dönük çözümlerle değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle çocuk, aile ve okul ilişkisinin saldırgan davranışın azaltılması ve kontrol edilmesi üzerindeki etkisinin tartışılmaz önemi hatırlatılarak, ilgililerin uygulamaya dönük çalışmaları gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu öneri aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

5.2.1.Uygulamalara İlişkin Öneriler

1. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Servislerinin başlıca işlevlerinden birisi de “bireyi tanıma” olduğundan ailede saldırgan tutum ve davranışlara maruz kalan çocukların tespit edilmesi, bu çocukların hangi tür davranışlar gösterdikleri ve kendilerini korumak için ne tür savunma mekanizmaları kullandıkları ortaya çıkarılarak (gözlem yolu ile), öğrencilere sınıf içinde sınıf öğretmenleri aracılığı ile ya da bireysel görüşmelerde kendini tanımaya ve ifade etmeye yönelik çalışmalar yaptırılması öğrencinin hem sınıf içinde yanlış tanınmasını önleyecek hem de olumsuz duyguların yanı sıra öğrenci kendisinde bir takım olumlu duyguların varlığını öğrenecektir.
2. Psikolojik Danışmanlar, öğrencilerle görüşmelerinde öğrencilerde öfke ya da saldırgan tutum ve davranışlar tespit ederlerse, danışma esnasında öğrenciyi rahatlatmak için müzik dinletme, gevşeme egzersizleri, kendini tanıma ve kendine güven egzersizleri, sorunu hayal ettirerek ya da oynatarak (drama) sistematik duyarsızlaştırma egzersizleri kullanabilirler.
3. Öğrencilerin lise döneminde oldukları düşünülürse, meslek seçimi ve üniversite sınavları göz önünde bulundurularak, bu tür öğrencilerin öfke ile baş etmeleri, davranışlarını kontrol edebilmeleri ve kaygılarını azaltabilmeleri için öfke kontrolü ve kaygı ile baş etme stratejilerini öğrenebilmelerinde okul psikolojik danışmanlarının bire bir görüşmeler yapmaları ve bu konularda öğrenciyi bilgilendirmeleri yararlı olabilir.
4. Okulda saldırgan tutum sergileyen öğrencilerden ve diğer öğrencilerden oluşan karma bir etkileşim grubu oluşturulması, bu öğrencilerin grupta nasıl davrandıkları ve iletişim

kurma davranışlarının gözlenmesi, gruba ait olma, başkalarına tepki verme ve geribildirim davranışlarını geliştirmeleri açısından, aile sorunlarının işlendiği bir oturumda ise, sorunların ortak olduğunu görmeleri açısından öğrencinin yararına olacaktır. Ayrıca öğrencilerin saldırganlığa başvurmadan kendilerini etkili olarak ortaya koyabilmeleri için atılganlık eğitimi çalışmaları yapılabilir.

5. Psikolojik Danışmanların ergenlik dönemi ve bu dönemde gözlenen durumlar hakkında öğrencileri bilgilendirmeleri, ayrıca önleyici ve koruyucu işlevleri ile de bağlantılı olan sorunları büyümeden tespit etme, olumsuzla gitmeden olumluya çevirebilme, aynı zamanda okul başarıları için de takviye olarak ders çalışma teknikleri ve sınav kaygısı ile baş etme konularında bilgilendirmeleri öğrencilerin yararına olacaktır.

6. Okulda psikolojik danışman tarafından grup rehberliği etkinliklerine ağırlık verilerek öğrencilerin sorunla baş etme ve karar verme becerileri kazanabilmeleri için bilgilendirme çalışmalarının yanısıra gönüllü öğrencilerden oluşan gruplarla danışma yapılması öğrencilerin yararına olacaktır.

7. Okul psikolojik danışmanının ve sınıf öğretmenlerinin saldırgan tutum ve davranış sergileyen ya da saldırganlığa maruz kalma sonucunda saldırgan tavır sergileyebilen bu öğrencileri enerjilerini harcayabilecekleri ve kendilerini tanıyıp farkına varabilecekleri eğitsel kollarında görev almaya yönlendirmeleri ve aktif çalışmalarını için çeşitli sorumluluklar vermeleri yararlı olabilir. Bunun yanı sıra öğrencilerin enerjilerini spor, sanat gibi alanlara yönlendirmelerini sağlamak için okullarda gerekli altyapıların hazırlanması ve öğrencilerin aktif katılımlarının sağlanması yararlı olabilir.

8. Psikolojik danışmanların, okul yönetimi ve sınıf öğretmenlerinin öğrenci yararına olacak her türlü durumlarda aile ile işbirliği yapmaları ve okul-aile-öğrenci işbirliği kavramını yerleştirmeleri yerinde olacaktır. Ayrıca okul psikolojik danışmanı tarafından ailelere ilişkin çeşitli konularda rutin rehberlik çalışmaları yapılması öğrencinin yararına olacaktır.

9. Ailelerin çocuklarının yanında fazla saldırgan tutum sergilememeleri, sağlıklı iletişim ve saldırgan tutumlarla baş etme ile ilgili çeşitli kitaplardan ya da psikolojik

danışmanlardan faydalanmaları, saldırgan tutum ve davranış sergileyen çocuklarına küçük sorumluluklar vererek, çeşitli aktivitelere katılmalarını sağlayarak saldırgan tutum ve davranışlarının önüne geçmeleri yararlarına olacaktır.

10. Televizyon ve radyo yayınlarının Radyo Televizyon Üst Kurulu tarafından denetlenerek, çocukların televizyon seyrettikleri saatlerde saldırganlık ve şiddet içeren yayınları koymamaları ve bu tür yayınlarda uyarıcı sembollere ya da alt yazılara yer vermeleri hem aile hem de öğrencinin yararına olacaktır.

5.2.2. Gelecekteki Araştırmalara İlişkin Öneriler

1. Bu araştırma 9,10,11. sınıf öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Benzer araştırmalar ilköğretim ve üniversite öğrencileri üzerinde de yapılabilir.

2. Bu araştırmada, Kocatürk tarafından geliştirilen Saldırganlık Envanteri kullanılmıştır. Bu envanter geçerli ve güvenilir olmasına rağmen kullanılacağı zaman tekrar gözden geçirilebilir ya da değişik ölçekler kullanılarak benzer araştırmalar yapılabilir.

3. Bu araştırmada, görüşmeler sadece saldırganlık düzeyi düşük ve yüksek olan bir grup öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin yanı sıra anne-babalarla da görüşmeler yapılabilir.

4. Bu araştırmada, anne-baba saldırganlık düzeyi, cinsiyet, sınıf düzeyi, kardeş çifti olma açısından öğrencilerin saldırganlık puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Yapılacak yeni araştırmalarda saldırganlık farklı değişkenler açısından incelenebilir.

5. Bu araştırma, hem nicel hem nitel yöntemler kullanılarak yapılmıştır. Yapılacak yeni araştırmalarda saldırganlığın başlı başına nitel araştırma yöntemleri ile incelenmesi gereksinimi vardır. Bu konuda görüşmelerin yanısıra, gözlem ve vaka analizi yöntemleri de kullanılabilir.

6. Bu araştırma, Adana ili içerisinde gerçekleştirilmiştir. Sonraki araştırmalar Adana ili dışındaki diğer illerde farklı sosyoekonomik düzeylerden geniş katılımlı gruplar üzerinde de yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Alberti, R., Emmons, M. (1998), *Atılganlık Hakkınızı Kullanın* (Çev. S. Katlan, Birinci Basım), Ankara: HYB Yayıncılık, 41-45.
- Arent, H. (1997), *Şiddet Üzerine* (Çev. B. Peker, 1. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, 49-52.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Hilgard, E. R. (1995), *Psikolojiye Giriş 1* (Çev. K. Ataköy, M. Ataköy, A. Yavuz), İstanbul: Sosyal Yayınları, 444-450.
- Baltaş, A., Baltas, Z. (1992), *Stres ve Başaçıkma Yolları* (12. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi, 52.
- Banyard, P., Hayes, N. (1994), *Psychology Theory And Application*, London: Chapman & Hall, 459-450.
- Bandura, A. (1977), *Social Learning Theory*, New Jersey: Prentice-Hall, 40-46.
- Başar, H. (1997), *Sınıf Yönetimi* (3. Basım), Ankara: Pegem, 21-22.
- Bilge, F., Arslan, A., Doğan, Ş. (2000), “Ankara İli Sığınma Evine Başvuran Kadınların Problem Çözme Becerilerini Değerlendirmeleri, Akılcı Olmayan Düşünceleri, Kızgınlık, Umut ve Özsaygı Düzeylerine İlişkin Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(13), 21.
- Biaggio, A. (1981), *Impact of Educational Television on Young Children*, UNESCO, 19-25.
- Böke, Ö. (1994), “Boşanma ile Sonlanan Evliliklerde Aile İçi Saldırganlık”, *Uzmanlık Tezi*, Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı.

- Brenner, C. (1993), *Psikanaliz* (Çev. I.Savaşır, Y. Savaşır), Ankara: Medikomat Basım Yayın, 30-31.
- Buss, A., H. (1978), *Psychology Behavior In Perspective*, New York: John Wiley And Sons, 340-342.
- Büker, S., Kiran, A. (1999), *Reklamlarda Kadına Yönelik Şiddet*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 92.
- Can, H. (1998), *Çocukluk Travmaları*, İstanbul: Alfa Basım Yayım, 81-82.
- Cohn, Anne H. (1986), *Physical Child Abuse*. National Committee for Prevention of Child Abuse, 1-5.
- Corman, L. (1996), *Psikanaliz Açısından Çocuk Eğitimi* (Çev. H. Portakal), İstanbul: Cem Yayınevi, 165-173.
- Cormier, S., Cormier, B. (1998), *Interviewing Strategies For Helpers*, Brooks: Cole Publishing Company, 160-200.
- Çaplı, Orhan (1993), *Çocukların Gençlerin Eğitimi* (5. Basım), Ankara: Bilgi Yayınevi, 24, 120-121.
- Decoto, L. A., Donohue, B., Azrin, N. H., Teichner, G. A. (2001), "Satisfaction of Conduct-Disordered And Substance-Abusing Youth With Their Parents", *Behavior Modification*, 25(1), 44-62.
- Demir, S. (1997), "Aile İçi Şiddetin Çocuk Açısından Değerlendirilmesi", *Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Donohue, B., Decato, L. A., Azrin, N. H., Teichner, G., A. (2001), "Satisfaction of With Their Conduct-Disordered And Substance-Abusing Youth", *Behavior Modification*, 25(1), 21-44.

- Eiden, R., D. (1999), "Exposure to violence And Behavior Problems During Early Childhood", *Journal of Interpersonal Violence*, 14(12), 1299-1304.
- Ekşi, A. (1990), *Çocuk, Genç, Ana Babalar* (1. Basım), İstanbul: Bilgi Yayınevi, 15.
- Fabricius, S., Brink, O., Charles, A. V. (1998), "Domestic Violence", *Ugeskr Laeger*, Denmark: 160(29), 4319-4323.
- Fantuzzo, J., Boruch; R., Beriama, A., Atkins, M., Marcus, S. (1997), "Domestic Violence and Children: Prevalence and Risk in Five Major U.S. Cities", *Journal of the American Academy Of Child, Adolescent Psychiatry*, 36(1), 116-122.
- Feinberg, T. (1999), "Childhood Responses To Trauma", *Communique*, Special Edition, Spring, 8.
- Feldman, R. S. (1993), *Understanding Psychology*, New York: McGraw-Hill Companies, 495.
- Feldman, R. S. (1997), *Essentials Of Understanding Psychology*, New York: The McGraw-Hill Companies, 337.
- Fisher, D. (1999), "Preventing Childhood Trauma Resulting From Exposure to Domestic Violence", *Preventing School Failure*, 44(1), 25-28.
- Fraser, M., W. (1996), "Aggressive Behavior in Childhood and Early Adolescence: An Ecological-Developmental Perspective on Youth Violence", *Soc Work*, 41(4), 347-361.
- Freedman, J. L., Sears, D. O., Carlsmith, J. M. (1989), *Sosyal Psikoloji* (Çev. A. Dönmez), Ankara: İmge Kitabevi, 143-145.
- Freud, S. (1994), *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri 2* (Çev. S. Budak), Ankara:

Öteki Yayınevi, 143-145.

Fromm, E. (1993), *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri I* (Çev. Ş. Alpagut, 2. Basım), İstanbul: Payel Yayınevi, 39

Fromm, E. (1991), *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları* (Çev. A. Arıtan, 3. Basım), İstanbul: Arıtan Yayınevi, 150-175.

Furlong, J. M., Smith, C. D. (1994), *Anger, Hostility and Aggression*, U.S.A: CPPC.

Gander, J. M., Gardiner, H.W. (1993), *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (Ed. B. Onur), Ankara: İmge Kitabevi, 275-276.

Garbarino, J. (1994), "Living With Violence", *Children Today*, America: Erikson Institute, 23(1), 1-3.

Geçtan, E. (1993), *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 60-181.

Goleman, D. (1998), *Duygusal Zeka* (Çev. B. Seçkin Yüksel, 6. Basım), İstanbul: Varlık Yayınları, 84-248.

Goldstein, AP., Apter, SJ., Harotunian, BJ. (1984), *Scholl Violence*, United States of America: Prentice-Hall, 220-225.

Gökler, B. (1993), "Çağımızda Çocuk ve Şiddet", *3P Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, Ankara: Boyut Yayıncılık, cilt. 1. Ek sayı: 4, 33-36.

Hall, D., Lynch, MA. (1998), "Violence Begins At Home", *British Medical Journal*, 316 (7144), 1551.

- Kocatürk, R. (1982), "Saldırganlık Güdüsünün Spor ve Eğitim Alanında Meslek Seçimine Etkisi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü.
- Korkut, F. (1995), "Toplu İletişim Araçlarındaki Saldırganlığın İzleyiciler Üzerindeki Etkisi", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 19(96), 15-22.
- Köknel, Ö. (1996), *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*(1. Basım), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 15-30.
- Lefkowitz, M. M.,Eron, L. D., Walder, L. O., Huesmann, L. R. (1977), *Growing Up To Be Violent*, New York: Pergamon Press Inc, 2-27.
- Lipsitt, L. P. (1995), "The Complex Origins Of Violence", *Brown University Child And Adolescent Behavior Letter*, 11(8), 8-10.
- Martin, SL., Gordon, TE., Kupersmidt JB. (1995), "Survey Of Exposure To Violence Among The Children Of Migrant And Seasonal Farm Workers", *Public Healt Rep*, 110(3), 268-276.
- McCormack, M., K. (1980), *Prevention Of Mental Retardation And Other Developmental Disabilities*, New York: Marcel Dekker, Inc., 549-568.
- McGaha, JE., Leoni, EL (1995), "Family Violence , Abuse, And Related Family Issueses Of Incarcerated Delinquents With Alcoholic Parents Compared To Those With Nonalcoholic Parents", *Adolescence*, 30(118), 473-482.
- Moon, M. (2000), "Retrospective Reports of Interparental Abuse By Adult Children From Intact Families", *Journal of Interpersonal Violence*, 15(12), 1323-1332.

Navaro, L. (2000), *Gerçekten Beni Duyuyor musun?*(10. Basım), İstanbul: Sistem Yayıncılık, 71.

Navaro, L. (1999), *Bir Cadı Masalı Kızgınlık, Güç, Ve Cinsel Roller Üzerine*(3. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi, 149-150.

Nelson-Jones, R. (1995), *Danışma Psikolojisi Kuramları* (Ed. F. Akkoyun), Ankara: 72 TDFO Ltd. Şti., 48-88

Onur, B. (1995), *Gelişim Psikolojisi*(1. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi, 109.

Oran, C. (2000), “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Işığında Çocuklarımızı Şiddete Karşı Koruyalım”, *Milli Eğitim Vakfı Dergisi*, s. 48, 28.

Orpinas, P., Murray, N., Kelder, S. (1999), “Parental Influences on Students’ Aggressive Behaviors and Weapon Carrying”, *Healt Educ Behav*, 26(6), 774-787.

Özdemir, A. S. (1989) “Çocuğun Fiziksel Yönden İstismarı ve İhmali”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özgüven, İ. E. (2000), *Evlilik ve Aile Terapisi*, Ankara: PDREM Yayınları, 148-149.

Pelzer, D. (2001), *Adsız Çocuk* (Çev. G. Tümer), Ankara: HYB Yayıncılık, 125-135.

Peseschkian, N. (1999), *Pozitif Aile Terapisi* (Çev. M. Naim, 1. Basım), İstanbul: Beyaz Yayınları, 58-60.

Riches, D. (1989), *Antropolojik Açıdan Şiddet* (Çev. D. Hattatoğlu, 1. Basım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 148-167.

- Rogge, J. U. (1989), *Televizyon Video Delileri* (Çev. L. Çalışkan), Ankara: Afa Yayıncılık, 121.
- Romeo, F., F. (2000), "Child Abuse & Report Cards", *Education*, 120(3), 438-442
- Rowe, D.C., Herstand, S.E. (1986), "Familial Influences on Television Viewing and Aggression: A Sibling Study", *Aggressive Behavior*, 12(2), 111-120.
- Salk, L. (1993), *Çocuğun Duygusal Sorunları* (Çev. E. Onur, 5. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi, 214.
- Savaşır, I., Şahin, N., H. "Edit" (1997), *Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler*, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 71-78.
- Silvern, L., Karly, J., Waelde, L., Hodges, W., Starek, J. (1995), "Retrospective Reports of Parental Partner Abuse: Relationships to depression, Trauma symptoms and Self-Esteem Among College Students", *Journal of Family Violence*, 10, 177-202.
- Singer, I.M., Anglin, M.T., Song, L. And Lunghofer, L. (1995), "Adolescents' Exposure to Violence and Associated Symptoms of Psychological Trauma", *Journal of the American Medical Association*, 273, 477-482.
- Schultz, D. (1990), *Theories of Personality*, California: Cole Publishing Company Pacific Grove, 456.
- Stein, A. (1997), *Saldırgan Çocuk* (Çev. N. Polat), İstanbul: Papirus Yayınları, 7-72.
- Straus, M., Kantor, KG. (1994), *Adolescence*, 29(115), 543-561.

- Strom, R., Strom, S., Strom, P., Collingsworth, P. (1994), "Parent Competence in Families With Gifted Children", *Journal for the Education of the Gifted*, 18, 39-54.
- Studer, J. (1996), "Understanding and Preventing Aggressive Responses In Youth", *Elementary School Guidance & Counseling*, 30, 194-203.
- Sue, D., Sue, D. W., Sue, S. (1981), *Understanding Abnormal Behavior*, Boston; Dallas, Houghton Mifflin Company, 422.
- Tuzgöl, M. (1998) "Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uz, Ç. (1989), "Aile içindeki şiddetin çocuk üzerindeki etkileri", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Voltan, N. (1980), "Grupla Atılganlık Eğitiminin Bireyin Atılganlık Düzeyine Etkisi", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı.
- Wenar, C. (1971), *Personality Development*, New York: Houghton Mifflin Company, 247-248.
- Wolfe D. A., Korsch, B. (1994), "Witnessing Domestic Violence During Childhood And Adolescence: Implication For Pediatric Practice", *Pediatrics*, 94(4), 594-599.
- Wright, R. J., Wright, R. O., Isaac, N. E. (1997), "Response To Battered Mothers In The Pediatric Emergency Department: A Call For An Interdisciplinary Approach To Family Violence", *Pediatrics*, 99(2), 186-192.

Yanbastı, G. (1990), *Kişilik Kuramları*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 53, 10.

Yavuzer, H. (1991), *Ana Baba ve Çocuk*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 234-240.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (1999), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*(1.Basım), Ankara: Seçkin Yayınevi, 69-70.

Yörükoğlu, A. (1996), *Çocuk Ruh Sağlığı*(20. Basım), İstanbul: Özgür Yayınları, 125-147.

Yörükoğlu, A. (1993), *Gençlik Çağı*(8. Baskı), İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 13-140.

Yörükoğlu, A. (1992), *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*(5. Basım), Ankara: Özgür Yayın Dağıtım, s. 92.

EK-I
ANA-BABA BİLGİ FORMU

ADI-SOYADI:

CİNSİYETİ: ()KADIN
() ERKEK

YAŞI:.....

MESLEĞİ:.....

EĞİTİM DURUMU: ()OKUR-YAZAR DEĞİL
()OKUR-YAZAR
()İLKOKUL
()ORTAOKUL
()LİSE
()Y.OKUL-ÜNİVERSİTE

ÖĞRENCİ-KARDEŞ BİLGİ FORMU**ADI-SOYADI:****CİNSİYETİ:** ()KIZ

()ERKEK

KARDEŞİNİN CİNSİYETİ: ()KIZ

()ERKEK

DOĞUM SIRASI: ()BİRİNCİ ÇOCUK

()İKİNCİ ÇOCUK

SINIF DÜZEYİ: ()LİSE1

()LİSE2

()LİSE3

.....(SEÇENEKLERDE YOKSA AÇIKÇA YAZINIZ)

EK-II**YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU**

- 1- Sizce hangi tür davranışlar saldırganlık olarak tanımlanır?
- 2- Sizce zaman-zaman saldırgan tutum ve tepkilerde bulunmak gerekir mi? Neden?
- 3- Hangi durumlarda saldırgan tutum ve davranışlar gösteriyorsunuz?
- 4 Evde anne ve babanızın saldırgan tutum ve davranışlarına şahit oldunuz mu? Olduysanız örnek verip anlatabilir misiniz?
- 5- Çevrenizde ve ailenizde gördüğünüz saldırgan tutum ve davranışların sizin davranışlarınızı etkilediğini düşünüyor musunuz? Nasıl?
- 6- Anne ve babanızda gördüğünüz saldırgan tutum ve davranışları zaman-zaman sizin de uyguladığınız oluyor mu? Oluyorsa örneklerle açıklar mısınız?
- 7- Anne ve babanızın saldırgan tutum ve davranışları aile yaşantınızı etkiliyor mu? Nasıl?
- 8- Anne ve babanızın saldırgan tutum ve davranışlarının çevrenizdekilerle, Örn; öğrt., arkadaşlarınızla ilişkilerinizi etkiliyor mu? Nasıl?
- 9- Anne ve babanızın saldırgan tutum ve davranışlarının ilerideki kendi aile yaşantınızı etkileyip etkilemeyeceği hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
- 10- Anne ve babanızın saldırgan tutum ve davranışlarının ilerideki çocuk yetiştirme tarzınızı etkileyip etkilemeyeceği hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

ENVANTER

YÖNERGE

Sayın anne-babalar ve sevgili arkadaşlar,

Bu envanter kişilere uygun bazı etkinlikleri ya da duygusal durumları içeren ifadelerden oluşmuştur. Bu ifadeler şu anda yaptığınız, ya da gelecekte yapmak istediğiniz davranış ya da durumlara uygunsuzsa "Evet", uygun değilse "Hayır" seçeneğini işaretleyiniz. Vermiş olduğunuz bilgiler, araştırmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için oldukça önemlidir. Ne kadar içtenlikle ve doğru cevap verirseniz araştırmaya o kadar katkı sağlamış olur, kendinizi de tanıma fırsatı bulmuş olursunuz.

Teşekkürler

ENVANTER

	Evet	Hayır
1- Kendime kazandığım başarı derecesine göre önem veririm	()	()
2- Her tanıdığımı sevmem.	()	()
3- Benden üstün olan insanların yanında mutlu olurum.	()	()
4- Yumuşak olmaktan korkuyorum.	()	()
5- Kavga ve çatışmalardan kaçınırım.	()	()
6- Benimkine zıt olan görüşleri alt etmektен hoşlanırım.	()	()
7- İnsanlar iyilik sever ve yumuşaktırlar.	()	()
8- Beni kıran insanların mahvolduğunu görmek isterim.	()	()
9- Hiç elime geçeni atıp kırmak isteyecek kadar öfkelenmem.	()	()
10- İnsanları eğitmek için hatalarını cezalandırmak gerekir.	()	()
11- İnsanlar bencil ve acımasızdırlar.	()	()
12- İşlerin kötü gittiğinde çevremdekileri sorumlu sayarım.	()	()
13- Bana hakaret eden insanı yumruklayıp yere sermek isterim.	()	()
14- Konuşurken karşımdakinin anlamını bilmeyeceğini düşündüğümü kullanmaktan kaçınırım.	()	()
15- İnsanın kendi çıkarını kollaması doğaldır.	()	()
16- Başkalarının görüşümü kabul etmemeleri beni rahatsız etmez.	()	()
17- Eleştiri insanın kendine duyduğu saygıyı zedeleyebilir.	()	()
18- Karşılık göreceğimden emin olmadan sevgimi açığa vurmam.	()	()

	Evet	Hayır
19- Sık-sık küfür ederim.	()	()
20- Benden üstün olan insanların yanında huzursuz olurum.	()	()
21- Bir yarışmada kazanamadığım zaman nerelerde hata yaptığımı araştırırım.	()	()
22- Karşımdakiler üstünlüğümü kabul etmedikleri zaman bozulurum.	()	()
23- İnsanın yaradılıştan bu yana çatışma eğiliminde olduğuna inanıyorum.	()	()
24- Haklı olan kimse er geç ayırt edilir ve hak ettiği kendisine verilir.	()	()
25- Gazetelerde özellikle cinayet haberlerini okuyorum.	()	()
26- Başarılı olmasam da kendimi değerli bulurum.	()	()
27- Hatalarımı kolay-kolay kabul edemem.	()	()
28- İnsanın aslında iyi ve güvenilir olduğuna inanıyorum.	()	()
29- Bazen elime geçeni atıp kıracak kadar öfkelenirim.	()	()
30- Aptalca işler yapan insanlar kendi hallerine bırakılmalı	()	()
31- Televizyonda cinayet haberlerini seyretmekten hoşlanırım.	()	()
32- Karşımdakilerin üstünlüğümü kabul etmemelerine aldırış etmem.	()	()
33- Sokakta kavga eden insanları gördüğümde hemen durup seyrederim.	()	()
34- İnsanların yanıtlayamayacakları soruları sormaktan kaçınırım.	()	()
35- Başkaları görüşümü kabul etmedikleri zaman bozulurum.	()	()
36- Beni kıran insanları bağışlar onlarla anlaşmaya çalışırım.	()	()
37- İnsanlar aslında kötüdürler.	()	()
38- Herhangi bir alanda başarısız olmaktan korkuyorum.	()	()
39- Davranışlarımla başkalarına zarar verip vermediğimi düşünmem.	()	()
40- Davranışlarımda kendi çıkarlarımı ön plana aldığım zaman suçluluk duyarım	()	()
41- Başkalarını önemsemeyen insanların kusurlarını bulup çevredeki insanlara söylerim.	()	()
42- İnsanları eğitmek için iyi davranışları ödüllendirilmeli.	()	()
43- İnsanlar zaman-zaman haksızlık edebilirler. Bunun için suçluluk duymaya gerek yoktur.	()	()
44- Bu dünyada yaşamak istiyorsa insan sert ve acımasız olmalı	()	()
45- Hakkımı yedirmektense hak yemiş olmayı tercih ederim.	()	()

	Evet	Hayır
46- Kızdığım insanlardan uzak durmaya çalışırım.	()	()
47- Benimkine zıt görüşleri dinlemekten hoşlanmam.	()	()
48- Bana birisi hakaret edince söylediği sözü kendisine iade etmekle yetinirim.	()	()
49- İşlerim kötü gittiğinde kendimi sorumlu tutarım.	()	()
50- Hiç elime geçeni atıp kırmak isteyecek kadar öfkelenmem	()	()
51- Üstünlüğümü kabul eden insanlarla beraber olmak isterim.	()	()
52- İnsanlar aslında ne iyi ne kötüdürler.	()	()
53- Başarısızlığa uğramaktan korkmuyorum.	()	()
54- Eleştiriye bir yetiştirme fırsatı sayıp hoş karşılarım.	()	()
55- Çoğunlukla başkalarının anlamını bilmedikleri kelimeleri kullanmaktan hoşlanırım.	()	()
56- Hemen-hemen hiç küfür etmem.	()	()
57- Bir yarışmayı kazanmadığım zaman rakibimin zayıf yanlarını ortaya koyarak avunurum.	()	()
58- Gazetelerde özellikle sanat ve kültür etkinliklerine ilişkin haberleri okurum.	()	()
59- İnsan dünyada hakkını bilek gücü ile alır.	()	()
60- Filmlerdeki cinayet sahnelerine bakamam	()	()
61- Aptalca işler yapan kimseler alaya alınmaya mahkumdur.	()	()
62- Bende hata bulanın hatasını hemen yüzüne vururum..	()	()
63- İnsanlara yanıtlayamayacaklarını bildiğim sorular sorarım.	()	()
64- Başkalarına zarar vermekten korkarım.	()	()
65- Benimle aynı düzeyde olan insanlarla beraber olmak isterim.	()	()
66- Kızdığım insanların kusurlarını bulur çevremdekilere anlatırım.	()	()
67- Gelecek ancak bugünkü yaşamıma bağlı olduğu sürece anlam kazanır.	()	()

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Zeynep Bolat KARATAŞ
 Doğum Yeri ve Yılı : Tarsus, 01.06.1972
 Medeni Durumu : Evli
 Adres : Nezihe Yalvaç Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi
 Seyhan/Adana
 Tel. : 0.322.4575043

ÖĞRENİM DURUMU

YÜKSEK LİSANS

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
 1998-2002

LİSANS

Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü
 1994-1998

ÖNLİSANS

Malatya Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Hemşirelik Bölümü 1991-1994

LİSE

İçel Sağlık Meslek Lisesi Ebelik Bölümü 1986-1990

ORTA OKUL

Tarsus Cengiz Topel Lisesi 1983-1986

İLKOKUL

Tarsus Musa Bengi İlkokulu 1978-1983

ÇALIŞMA HAYATI

Artvin Okumuşlar Köyü Sağlık Evi Ebesi 1990-1991

Malatya Devlet Hastanesi Yoğun Bakım Servisi Hemşirelik 1991-1995

Adana Doğum ve Çocuk Bakımevi Ameliyathane Hemşireliği 1995-1998

Adana Necdet Kahraman İlköğretim Okulu Psikolojik Danışman 1998-1999

Adana Nezihe Yalvaç Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Psikolojik Danışman
 1999- Halen aynı yerde çalışmaya devam etmekte.

MALATYA DEVLET HASTANESİ
 YOĞUN BAKIM SERVİSİ
 HEMŞİRELİK BÖLÜMÜ
 Z. KARATAŞ
 1991-1995